

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
LAGER ONDERWIJS**

Bachelorproef

Gedragsproblemen op de
speelplaats
De preventieve werking

Voorwoord

‘Waar ben ik mee bezig?’ was de vraag die in mij opkwam gedurende mijn oktoberstage. Toch had ik nooit kunnen denken dat die vraag zou leiden tot het schrijven van deze bachelorproef.

Het schrijven van mijn bachelorproef en meer specifiek over dit onderwerp heeft mij zeer veel bijgeleerd over mezelf en over hoe ik wil zijn als leerkracht, maar het was zeker niet altijd even makkelijk. Hoewel enkele fasen van het onderzoek heel vlot verliepen, waren er andere delen waar ik meer mee worstelde. Dankzij de hulp van een aantal personen, heb ik mijn bachelorproef tot een goed einde kunnen brengen en ben ik best trots op het eindresultaat.

Vooreerst wil ik mijn promotor, mevrouw Janssens, bedanken. Hoewel het een hobbelig parcours was, stond zij altijd klaar om mijn vragen te beantwoorden en veel feedback te geven. Zonder haar zou het ook niet mogelijk geweest zijn om de vorming te organiseren voor mijn medestudenten. Ze heeft mij gestimuleerd om kritisch te kijken naar alles dat ik deed.

Ten tweede dank ik mijn externe partner, Katelijne Van Lommel, die steeds bereid was om mij verder op weg te helpen wanneer het niet vlotte. Zowel inhoudelijk als bij de opmaak van een observatieschema heeft zij mij vele wijsheden bijgebracht die ik altijd zal blijven koesteren.

Ten derde bedank ik de directeur en het lerarenteam van basisschool ‘De Ster’. Zij hebben mij de opportuniteit geboden om te kunnen observeren en te leren kijken naar kinderen met moeilijk gedrag. Zonder hen was dit onderzoek niet hetzelfde geweest.

Ten slotte ook nog een woord van dank voor mijn familie en vrienden. Deze mensen zijn er doorheen de moeilijke tijden en twijfels voor mij geweest. Ze stonden voor mij klaar om te helpen of een luisterend oor te bieden wanneer ik het even niet meer zag zitten.

Aan jullie allen een hele grote dank u want zonder jullie was het mij niet gelukt.

Anse Maes

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Inleiding	6
1 Oriënteren en richten	7
1.1 Praktijkprobleem: Gedragsproblemen op school	7
1.1.1 Wat zijn gedragsproblemen?	7
1.1.2 De eigen ervaring	9
1.1.3 Gedragsproblemen op stage	10
1.2 Onderzoeksdoel	14
1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen	14
2 Plannen	15
2.1 Het verdere verloop	16
3 Verzamelen en analyseren	17
3.1 Welke gedragsproblemen komen er voor op de speelplaats van basisschool 'De Ster'?	17
3.1.1 Deelconclusie	25
3.2 Welke impact heeft een leerkrachtenstijl op het gedrag van de leerlingen op de speelplaats?	26
3.2.1 Deelconclusie	28
3.3 Welke aanpassingen kunnen er gebeuren voor de speeltijden in basisschool 'De Ster' om gedragsmoeilijkheden zoveel mogelijk te voorkomen?	29
3.3.1 De preventieve en curatieve acties	29
3.3.2 De vergadering van basisschool 'De Ster'	31
3.3.3 Deelconclusie	31
3.4 Welke informatie en adviezen rond preventie van gedragsproblemen zijn van belang tijdens een vorming om de studenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL te wapenen tegen moeilijk hanteerbaar gedrag?	32
3.4.1 Het waarnemen	32

3.4.2	De relatie.....	34
3.4.3	De acties	35
3.4.4	Deelconclusie.....	35
4	Ontwerpen	36
4.1	De ontwerpeisen	36
4.2	Het product	36
4.3	Feedback van de deelnemers.....	37
5	Conclusie/discussie	39
6	Reflectie	41
	Bibliografie.....	43
	Bijlagen.....	45

Inleiding

“Kinderen zijn niet lastig. Kinderen zijn verschillend en dat is best lastig.” (psycho goed, Z.D). Toch blijkt het dat steeds vaker leerkrachten en stagiairs in contact komen met moeilijk hanteerbaar gedrag in het werkveld. Dit gedrag vertoont zich niet enkel in de klas, maar ook op de speelplaats. De conflicten van de speelplaats worden dan meegenomen naar de klas en hebben een effect op de leertijd.

Ook ikzelf kwam tijdens een stageperiode in contact met een klas die lastig gedrag vertoonde. Zowel in de klas als op de speelplaats werd dit een uitdagende stage waarbij ik niet altijd wist wat ik moest doen. Daaruit vloeide de vraag voort of wij, als studenten in de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL, voldoende voorbereid worden op moeilijk gedrag in de praktijk.

Gedurende de opleiding worden er theoretische kaders aangereikt aan de medestudenten met betrekking tot beloningssystemen, nieuwe autoriteit en zorgvragen van kinderen in het buitengewoon onderwijs. Echter voor het reguliere onderwijs zijn de onderdelen die betrekking hebben op moeilijk gedrag verspreid over meerdere cursussen en blijken studenten deze niet altijd te linken. Het voelt dan ook aan alsof er een hiaat is in dit deel van de opleiding.

In dit onderzoek wordt omschreven welk moeilijk gedrag er op de speelplaats van een school kan voorkomen en welk effect jij als leerkracht daarop kan hebben. Met deze bevindingen ging ik aan de slag en maakte ik een vorming voor de tweedejaarsstudenten van de opleiding om zo een deel theorie om te kunnen zetten naar een praktisch kader.

1 Oriënteren en richten

1.1 Praktijkprobleem: Gedragsproblemen op school

1.1.1 Wat zijn gedragsproblemen?

Volgens de richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming wordt er gesproken van gedragsproblemen indien de persoon in kwestie één of meerdere types van storend gedrag vertoont gedurende een periode van enkele maanden. Om dit te diagnosticeren wordt er uitgegaan van vijf soorten storend gedrag.

De verschillende typen van storend gedrag (Lange, 2018):

1. Dwars en opstandig gedrag
  - De persoon verzet zich tegen volwassenen
  - De persoon weigert regels of verzoeken te volgen
  - De persoon maakt ruzie met volwassenen
2. Prikkelbaar en driftig gedrag
  - De persoon is lichtgeraakt of snel geërgerd
  - De persoon is snel boos en ontevreden
  - De persoon kan driftig zijn
3. Anderen ergeren
  - De persoon ergert anderen met opzet
  - De persoon geeft anderen de schuld geven van zijn eigen fouten
4. Antisociaal gedrag
  - De persoon liegt
  - De persoon steelt
  - De persoon spijbelt
5. Agressief gedrag
  - De persoon doet aan pesten en bedreigen
  - De persoon vecht
  - De persoon dwingt iemand tot een seksuele handeling

Hiernaast is het van belang een afweging te maken tussen kwaliteit en kwantiteit. Er wordt namelijk gekeken naar de duur, de frequentie en de hoeveelheid types van storend gedrag. Dit gedrag kan op twee manieren vertoond worden, namelijk via externaliserend of internaliserend gedrag.

Externaliserend gedrag

Externaliserend gedrag gaat over het gedrag dat waarneembaar is. Hierdoor is het het gedrag dat het meeste opvalt voor de mensen in de omgeving van het kind. Onder externaliserend gedrag kunnen we onder andere agressie, onvoorspelbaarheid, ongeconcentreerd en brutaal gedrag plaatsen.

Meer dan 60% van de gedragsproblemen valt onder externaliserend gedrag en deze problematiek wordt het meest opgemerkt, aldus Anton Horeweg. (Horeweg, 2015)

Internaliserend gedrag

Internaliserend gedrag, in tegenstelling tot externaliserend gedrag, wordt vaak niet of amper opgemerkt. Dit komt doordat de kinderen met deze problematiek het niet uiten op een explosieve manier waardoor het moeilijker te observeren is.

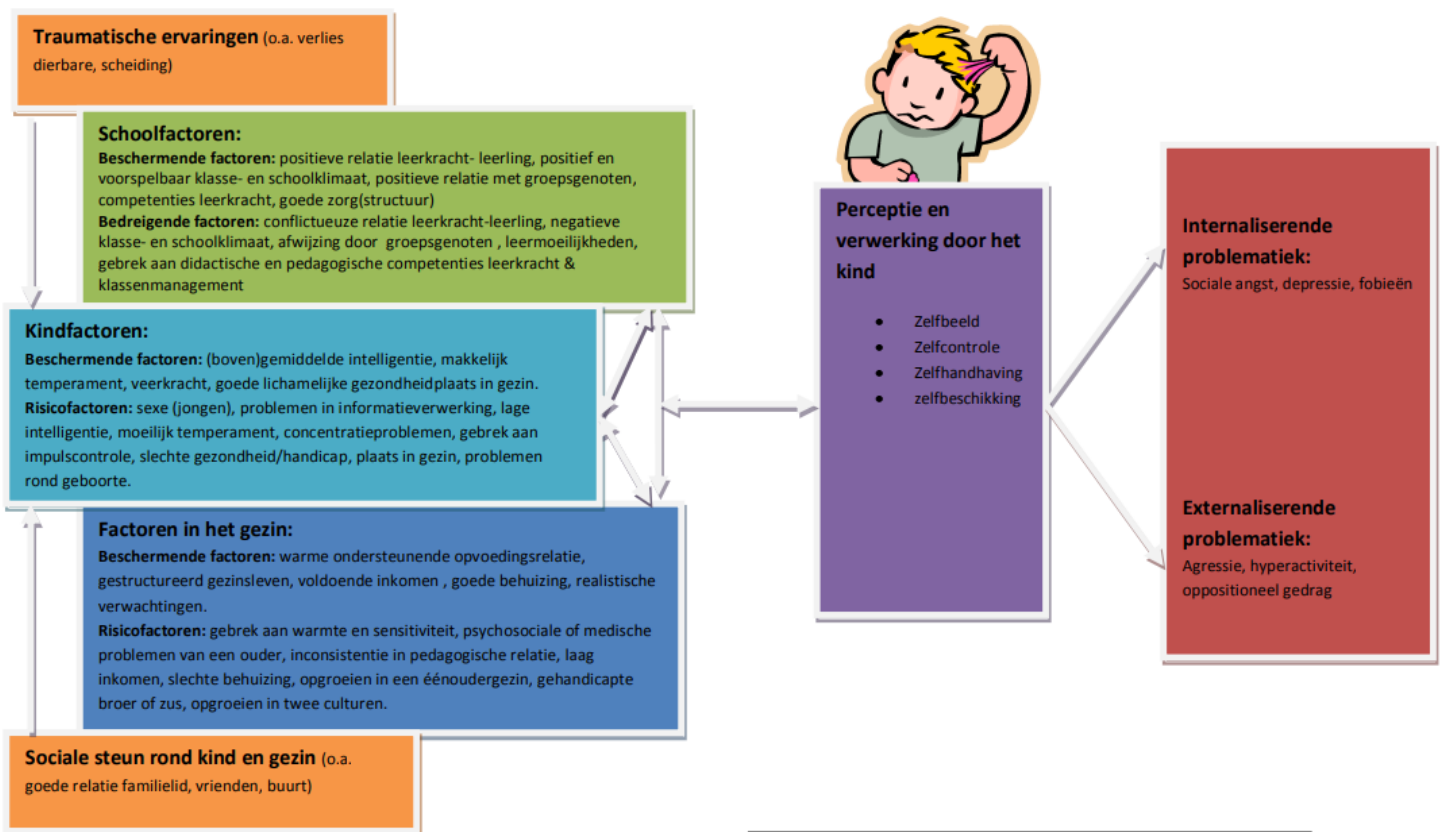
De gedragingen die bij dit soort gedrag voorkomen zijn onder andere communicatief niet vaardig zijn, weinig aansluiting hebben bij anderen, gesloten zijn tegenover anderen en weinig zelfvertrouwen hebben waardoor faalangst op de loer ligt. (Horeweg, 2015)

Omgevingsfactoren

Naast het gedrag van de persoon, heeft de omgeving van het kind een invloed op de gedragingen. Door veranderingen en bepaalde impulsen van de omgeving kan er een verandering plaatsvinden in de gedragingen van het kind. Ook het 'Meervoudige risicomodel' van Van der Ploeg (2007) gaat hiervan uit.

Hieronder kunnen we vaststellen in het model dat het uitgaat van enkele omgevingsfactoren zoals traumatische ervaringen, schoolfactoren, factoren in het gezin en de sociale steun rond kind en gezin. Deze factoren hebben invloed op het kind waardoor het probleemgedrag kan ontstaan. De manier waarop het kind dingen verwerkt, zal vervolgens ook invloed hebben op een externaliserende of internaliserende problematiek. (Van der Ploeg, 2007)

Model van risico- en beschermende factoren bij ontstaan van probleemgedrag van jonge kinderen

Naar Meervoudig risicomodel van Van der Ploeg (2007)

1.1.2 De eigen ervaring

Om de anonimiteit van de school te waarborgen, wordt er doorheen het onderzoek gebruik gemaakt van een zelfverzonnen naam.

Tijdens de opleiding Lager Onderwijs van de hogeschool PXL wordt er van studenten verwacht in elke graad van de lagere school les gegeven te hebben. De keuze voor de derde graad in basisschool 'De Ster', bleek vrij snel een uitdaging te zijn voor mijn leerkrachtencapaciteiten.

'De Ster' staat bekend als een multiculturele basisschool waar kinderen van allerlei achtergronden samen komen. Deze verschillende achtergronden brengen voordelen met zich mee, zoals een grote diversiteit, sterke karakters en de mogelijkheid tot het voeren van culturele gesprekken. Echter bracht het voor deze school ook enkele nadelen met zich mee. Lesgeven in een klas met sterke karakters zorgde ervoor dat moeilijk hanteerbaar gedrag aan het licht kwam.

Als stagiair kon ik hier in twee weken tijd niet veel aan veranderen maar ik deed mijn best om het vertrouwen van de kinderen te winnen en kwaliteitsvol onderwijs te geven. Dagelijks brutale opmerkingen, tegenspraak en regels niet opvolgen werden een normaliteit. De twee weken stage begonnen aan te voelen als overleven in plaats van les geven. Hier viel het mezelf op dat, hoewel ik over kennis beschik die aangereikt werd in de opleiding, er nog niet genoeg aanwezig was om mijn klas aan te kunnen.

Niet alleen in de klas, maar ook op de speelplaats overviel dit gevoel mij. De speelplaats is een vrije ruimte waar regels niet altijd even duidelijk zijn en waar structuur regelmatig ontbreekt. De speelplaats van basisschool 'De Ster' bestaat uit hier en daar een grasveld en vooral een stenen vloer waarop een voetbalveld is geschilderd. Het werd echter al snel duidelijk dat leerlingen structuur misten en geen invulling vonden om tot spelen te komen. Hierdoor wordt er van de leraar verwacht als bewaker op te treden. Het constante brandjes blussen en discussies beslechten is een taak die de bewaker van de speeltijd op zich moet nemen. Ook hier werd de nodige expertise gemist.

De namiddagen waren duidelijk moeilijker dan de voormiddagen in basisschool 'De Ster'. Dit kwam doordat de leerlingen tijdens de speeltijd vaak conflicten hadden onderling die mee in de klas gebracht werden. Hierdoor voelde het gedrag van de voormiddag dubbel zo zwaar aan in de namiddag. Naar mijn aanvoelen zou het inzetten op preventie van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats, positieve effecten op het gedrag in de klas kunnen hebben.

Tijdens mijn stage was er een pedagogische studiedag die mijn medestudent en mijzelf verder op weg heeft geholpen. De directeur van basisschool 'De Ster' had ook gemerkt dat moeilijk hanteerbaar gedrag een probleem vormde op de school en had daarom dit thema opgenomen in het vormingsaanbod. Tijdens de vorming van kinder- en jeugdpsychologe Katelijne Van Lommel werd het lerarenteam aangezet om verder te kijken dan enkel het gedrag van het kind. Ze gaf tijdens haar vorming concrete voorbeelden van observaties, inzichten over gedragingen van kinderen met gedragsproblemen en theoretische kaders waardoor dit gedrag kan ontstaan.

Door de stage-ervaring en de vormingen van mevrouw Van Lommel, bleek dat studenten in de opleiding de opgedane kennis over moeilijk hanteerbaar gedrag onvoldoende in de praktijk kunnen toepassen. Om kwaliteitsvol les te kunnen geven en te kunnen differentiëren, is het van belang voor de studenten om zich comfortabel te voelen, ook in een uitdagende klas. Dit was de aanleiding tot het begin van dit onderzoek.

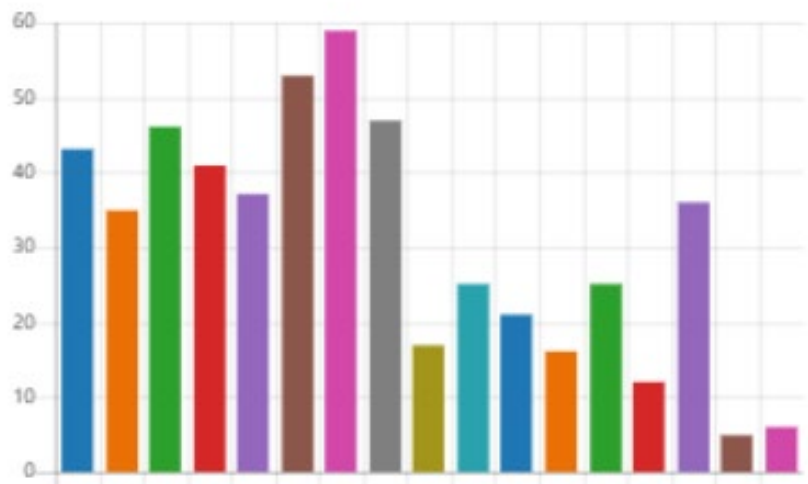
Voor het onderzoek zou er uitgegaan worden van ervaringen van medestudenten en vooral van de tweedejaarsstudenten. Deze keuze werd gemaakt op basis van de afweging dat dit studenten zijn die voldoende stage ervaring hebben in meerdere klassen gedurende één schooljaar. De studenten van het tweede jaar worden klaargestoomd voor stages in het derde jaar, waar de nadruk op zorg ligt. Moeilijk hanteerbaar gedrag is een grote zorgvraag en tweedejaarsstudenten ervaren dat ze hierop nog onvoldoende voorbereid worden.

1.1.3 Gedragsproblemen op stage

Naar aanleiding van mijn eigen ervaring, werd er een enquête afgenomen bij de studenten van de lerarenopleiding Lager Onderwijs van de hogeschool PXL. Dit onderzoek polste naar de ervaringen van medestudenten en afgestudeerde leerkrachten met moeilijk hanteerbaar gedrag in de klas. 81 mensen hebben de enquête ingevuld, waarvan 72 studenten van de opleiding zijn en 9 afgestudeerde leerkrachten. Een interessant gegeven is dat in de groep van de bevroegde mensen, 32 studenten van het tweede opleidingsjaar de vragenlijst hebben ingevuld. Deze antwoorden waren voornamelijk van belang omdat het product van dit onderzoek voor dit doelpubliek zal ontworpen worden.

Moeilijk hanteerbaar gedrag komt regelmatig voor op school, zowel voor huidige studenten als voor werkende leerkrachten. Dit werd zowel duidelijk in de bevraging als in het boek 'gedragsproblemen in de klas' van Anton Horeweg (2015) waar hij het volgende vaststelt: "In de beleving van veel leerkrachten neemt het probleemgedrag in het algemeen wel toe". Aan de deelnemers van de bevraging werd er gevraagd welke ervaringen zij hebben gehad omtrent herhaaldelijk moeilijk gedrag in de klas. Hieruit bleken de volgende resultaten:

● Ongepast of onbeleefd taalgebruik	43
● In discussie treden met de leerkracht	35
● Weigeren een opdracht uit te voeren	46
● Uittestend of uitdagend gedrag	41
● Zich niet aan de regels houden	37
● Niet in orde zijn met taken, huiswerk...	53
● Conflicten hebben met andere leerlingen	59
● Andere leerlingen aanzetten tot storend gedrag	47
● Andere leerlingen pesten	17
● Woede-uitbarstingen krijgen	25
● Verbaal agressief zijn	21
● Fysiek agressief zijn naar materiaal toe	16
● Fysiek agressief zijn naar andere leerlingen	25
● Materialen wegnemen of stelen	12
● Liegen	36
● Geen van de bovenstaande opties	5
● Andere	6

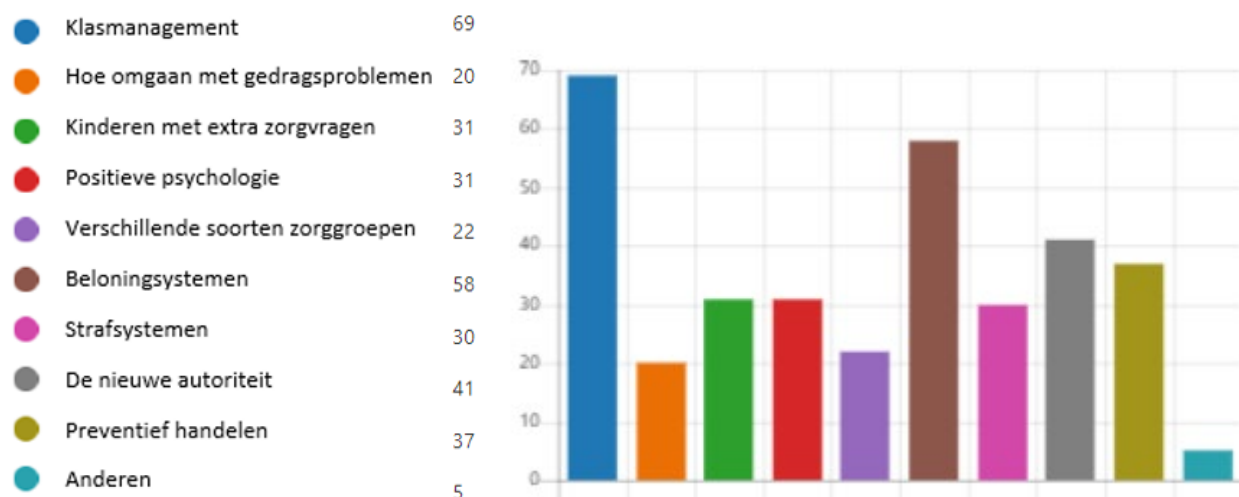

Slechts vijf van de deelnemers hadden geen van de gedragingen meegemaakt in de klas. Hiernaast bleek het moeilijk gedrag vooral te gaan over conflicten tussen leerlingen, het niet in orde zijn met taken en huiswerk en andere leerlingen aanzetten tot storend gedrag. Echter kwam ook aan het licht dat tegenspreken, het weigeren om iets te doen en liegen ook bij meer dan 1/4de van de bevroagden al was voorgevallen.

Deze resultaten gaven een versterkende mening over het feit dat studenten tijdens de opleiding in contact komen met moeilijk hanteerbaar gedrag op stage, waardoor dit ook zal voorvallen in hun klassen wanneer ze in het werkveld komen.

Om hierop verder te gaan werd er gepolst naar de aanwezige kennis van de studenten. Ik merkte zelf op tijdens de stage dat er theoretische kennis aanwezig was over zorggroepen, maar dit bleek echter moeilijk toe te passen in de realiteit, zowel in de klas als op de speelplaats. Uit de antwoorden van de bevroagden bleek ook dat ze doorheen de studie theoretische kaders aangereikt hadden gekregen. De antwoorden waren als volgt:

9. Ik heb in mijn opleiding Lager Onderwijs aan de hogeschool PXL informatie gekregen rond: (meerdere antwoorden mogelijk)

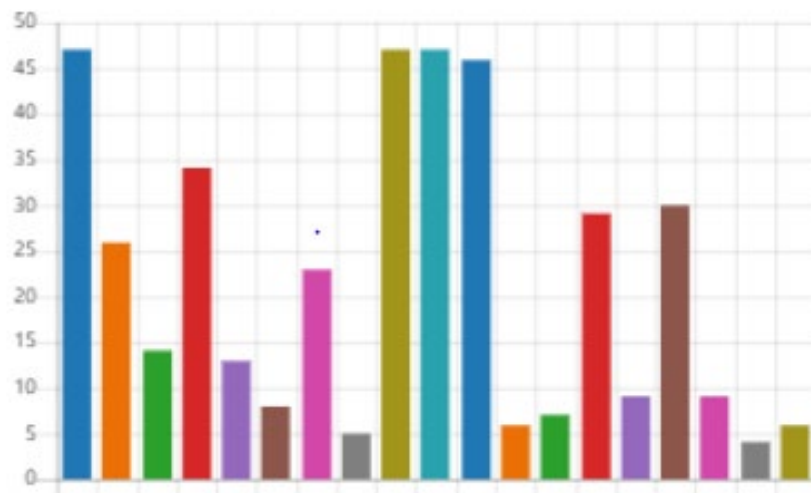
Uit de cijfers valt af te leiden dat klasmanagement aangeduid werd als het meest gekende onderwerp. Dit komt aan bod in het eerste opleidingsjaar waardoor de meesten het kennen. Het onderdeel dat het minst behandeld werd, is omgaan met gedragsproblemen. Kinderen met gedragsproblemen is een onderdeel dat voorkomt in de keuzemodule 'Leerzorg en -begeleiding' in het lager onderwijs maar die wordt niet door alle studenten opgenomen.

Ook gaven de bevroagde partijen aan dat onderwerpen zoals beloningsystemen en de nieuwe autoriteit als gekend ervaren worden. Daardoor werd het een interessant gegeven om te kijken naar de interventies waar studenten en afgestudeerde leerkrachten naar teruggrijpen wanneer ze geconfronteerd worden met moeilijk hanteerbaar gedrag in de klas.

Dit was interessant doordat hieruit kan blijken of de bevroagden enkele theoretische kaders toepassen in de praktijk. Uit de vraag kwamen de volgende resultaten:

5. Ik hanteer de volgende pedagogische interventies bij dit soort gedrag: (meerdere antwoorden mogelijk)

● Verbaal begrenzen	47
● Negeren	26
● Eenmalig straffen	14
● Een beloningssysteem installeren	34
● Een strafsysteem installeren	13
● Een gedragskaart of volgkaart opstarten	8
● Een leerling tijdelijk verwijderen uit de klas	23
● De leerling zijn speeltijd afnemen	5
● Een gesprek ter correctie van het gedrag	47
● Een gesprek om uit te zoeken waarom het gedrag plaatsvindt	47
● Een gesprek om oplossingen te vinden voor het gedrag	46
● De leerling naar de directie sturen	6
● De leerling naar de zorgcoördinator laten gaan	7
● Vragen om een verontschuldiging	29
● Ouders contacteren	9
● De leerling nauwkeuriger observeren	30
● Andere leerlingen vragen de leerling te helpen	9
● Geen van de bovenstaande opties	4
● Andere	6

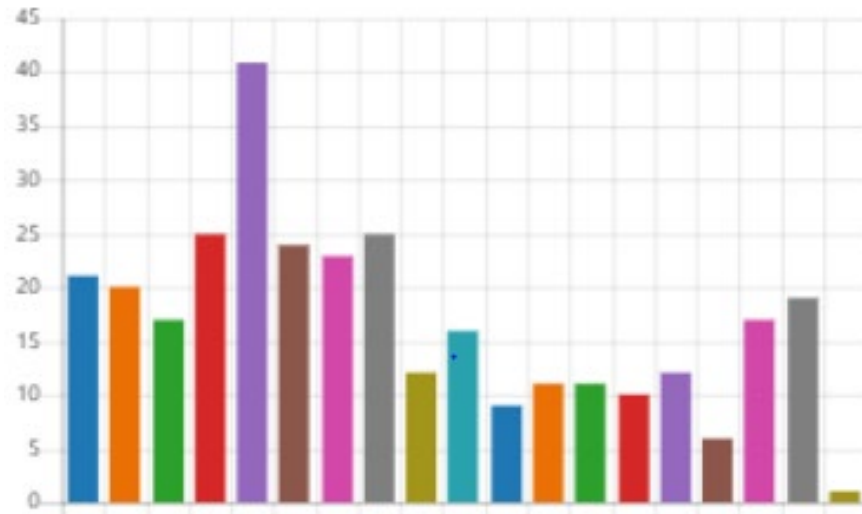
Merkbaar is dat gesprekken voeren ter correctie van het gestelde gedrag, gesprekken voeren om uit te zoeken waarom het gedrag zich voordoet en gesprekken voeren om oplossingen te bedenken, naast beloningssystemen, het meest gebruikt worden. Hier zouden we uit kunnen afleiden dat studenten opgedane kennis uit de opleiding proberen te vertalen naar de praktijk.

Hiernaast is het ook opvallend dat de pedagogische interventies met een negatievere connotatie zoals straffen, de speeltijd afnemen of de ouders contacteren niet veel toegepast worden.

Ten slotte werd er in de vragenlijst ook nog gevraagd naar welk gedrag in stand bleef na de pedagogische interventie. In tegenstelling tot de antwoorden van vraag vijf, blijkt uit vraag zes dat zelfs met de toegepaste interventies het gedrag zich blijft voordoen en dus noopt dit tot verder onderzoek. De antwoorden van vraag zes waren als volgt:

6 . Dit gedrag bleef NA de interventie nog bestaan (meerdere antwoorden mogelijk)

● Ongepast taalgebruik of onbeleefd taalgebruik	21
● In discussie treden met de leerkracht	20
● Weigeren een opdracht uit te voeren	17
● Niet stoppen met een bepaald gedrag	25
● De les storen	41
● Niet in orde zijn met taken, huiswerk...	24
● Zich niet aan de regels houden	23
● In conflict gaan met andere leerlingen	25
● Andere leerlingen pijn doen	12
● Andere leerlingen aanzetten tot storend gedrag	16
● Andere leerlingen pesten	9
● Woede-uitbarstingen krijgen	11
● Verbaal agressief zijn	11
● Fysiek agressief naar materiaal zijn	10
● Fysiek agressief zijn naar andere mensen	12
● Materialen wegnemen of stelen	6
● Liegen	17
● Geen van de bovenstaande opties	19
● Anderen	1

Door de ervaring dat moeilijk hanteerbaar gedrag versterkt werd na een speeltijd en de ondervindingen van de bevraagde studenten en afgestudeerde leerkrachten, werd er beslist dat het focuspunt van het onderzoek de preventieve handeling op moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats zou zijn.

Er zal specifiek ingezet worden op de tweedejaarsstudenten, omdat studenten in hun eerste academiejaar de focus leggen op vakinhoudelijke en vakdidactische kenmerken. Door deze focus, ligt de nadruk nog niet op zorggroepen en zorgnoden. Echter in het tweede jaar worden de studenten klaargestoomd voor het derde jaar, waar dit wel van toepassing is. Deze studenten hebben reeds ervaring opgedaan tijdens 'stage 1' en 'stage 2', waardoor ze hun focus kunnen leggen op de zorgvragen van leerlingen. Daarom is het van belang dat de studenten met de nodige kennis omtrent moeilijk hanteerbaar gedrag naar het derde gaan.

1.2 Onderzoeksdoel

Voor dit onderzoek zal er toegespitst worden op moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats.

Het doel is om de tweedejaarsstudenten van de opleiding lager onderwijs in de hogeschool PXL mogelijkheden aan te reiken om preventief te werken rond gedragsproblemen op de speelplaats. Dit doel zal uitgewerkt worden in samenwerking met Katelijne Van Lommel, Basisschool 'De Ster' en de lerarenopleiding lager onderwijs van hogeschool PXL.

Het is van belang voor tweedejaarsstudenten om kennis te verwerven rond preventief werken met gedragsproblemen voor het verdere verloop van hun studie en hun carrière in het onderwijs. De inzichten die rond preventief werken op de speelplaats verworven worden, kunnen dienen als brug naar de klaspraktijk.

Deze inhoud zal aangereikt worden door middel van een vorming die specifiek voor de studenten van het tweede jaar ontwikkeld is. De keuze voor een vorming werd gemaakt op basis van het bekijken van verschillende mogelijkheden. In een vorming kan ingespeeld worden op de noden van de studenten en kan er gewerkt worden met concrete voorbeelden. Hierdoor zal een vorming meer impact hebben dan een schriftelijke weergave van ondervindingen.

1.3 Onderzoeksvraag en deelvragen

Hoe kunnen tweedejaarsstudenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL zich voorbereiden op de preventie van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats zoals in basisschool 'De Ster'?

Deelvragen:

1. Welke gedragsproblemen komen er voor op de speelplaats van basisschool 'De Ster'?
2. Welke impact heeft een leerkrachtenstijl op het gedrag van de leerlingen op de speelplaats?
3. Welke aanpassingen kunnen er voor de speeltijden gebeuren in basisschool 'De Ster' om gedragsmoeilijkheden zoveel mogelijk te voorkomen?
4. Welke informatie en adviezen rond preventie van gedragsproblemen zijn van belang tijdens een vorming om de studenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL te wapenen tegen moeilijk hanteerbaar gedrag?

2 Plannen

Voor het verdere verloop van het onderzoek werden er verschillende partijen betrokkenen:

- De tweedejaarsstudenten van de lerarenopleiding Lager Onderwijs van de hogeschool PXL
- Basisschool 'De Ster'
- Katelijne Van Lommel: kinder- en jeugdpsychologe

Onderzoeksdoel: De tweedejaarsstudenten van de hogeschool PXL in de lerarenopleiding lager onderwijs mogelijkheden aanbieden tot preventief werken rond gedragsproblemen op de speelplaats door middel van een vorming.

Deelvraag	Onderzoeksactiviteiten	Hulpmiddel	Wanneer
Welke gedragsproblemen komen er voor op de speelplaats van basisschool 'De Ster'?	Op basis van observaties zullen er mogelijke casussen gebruikt worden tijdens het ontwerpen van een vorming. Er wordt ingezet op verschillende factoren van observeerbaar gedrag.	Observeren	Februari – Maart 2021
Welke impact heeft een leerkrachtenstijl op het gedrag van de leerlingen op de speelplaats?	Door middel van de verschillende leerkrachtenstijlen in basisschool 'De Ster' zal er gekeken worden naar de reactie van de leerlingen in kwestie op de leerkrachtenstijl. Een literatuurstudie naar verschillende leerkrachtenstijlen zal plaatsvinden en helpen bij het informeren van de studenten.	Observeren + Bestuderen	Februari – April 2021
Welke aanpassingen kunnen er gebeuren voor de speeltijden in basisschool 'De Ster' om gedragsmoeilijkheden zoveel mogelijk te voorkomen?	Tijdens de samenwerking met basisschool 'De Ster' zal er gekeken worden naar hoe de speelplaats aangepast kan worden om gedragsproblemen te voorkomen. Deze middelen zullen geobserveerd worden.	Observeren + Bestuderen	Februari – April 2021
Welke informatie en adviezen rond preventie van gedragsproblemen zijn van belang tijdens een vorming om de studenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL te wapenen tegen moeilijk hanteerbaar gedrag?	Op basis van een literatuurstudie zal er gekeken worden naar welke informatie en inzichten overgedragen worden aan de studenten.	Bestuderen	April – Mei 2021

2.1 Het verdere verloop

Ten eerste is het van belang om in het achterhoofd te houden dat basisschool 'De Ster' zelf merkte dat het gedrag in de school een werkpunt was voor de school. Zo ben ik in contact gekomen met mijn externe partner en dit was dan weer de uitgangsbasis van dit onderzoek.

Voor het verdere verloop van dit onderzoek zal er een observatieschema uitgewerkt worden met behulp van Katelijne Van Lommel. Dit schema zal ik gebruiken gedurende observaties in basisschool 'De Ster'. Deze observaties zullen volledig door mezelf uitgevoerd worden over een periode van anderhalve week. Ook zal ik in deze school de vergadering over gedragsproblemen op de speelplaats meevolgen en een teamvergadering over de speelplaats bijwonen.

Om nog extra informatie over de gedragingen op de speelplaats over de verschillende leerjaren te krijgen, heb ik aan de school gevraagd om gedurende drie weken een logboek bij te houden. Hierin zou worden bijgehouden wat er gebeurd is en hoe hiermee omgegaan werd. Aan de hand van dit logboek kan de school zelf ook vaststellen welke momenten van de dag het meest problematisch zijn en welk type problemen zich herhaalt. Dit zal hen in de toekomst verder kunnen helpen bij het bepalen van hun eigen traject.

Hierbij aansluitend zou er contact gehouden worden met de werkgroep van de speelplaats. Naar het hoofd van de werkgroep zal mijn observatieschema gestuurd worden om zo optimaal te kunnen kijken naar welke acties uitgevoerd zullen worden op de speelplaats. Bij deze vergadering zal ik ook aanwezig zijn.

Naast de concrete acties in basisschool 'De Ster', zal er een literatuurstudie gemaakt worden om te achterhalen wat voor effect de leerkracht op moeilijk hanteerbaar gedrag heeft. Hierbij worden zowel de vormingen van Katelijne Van Lommel als verschillende bronnen zoals schema's en handboeken in acht genomen.

Met de opgedane kennis en observaties, zal er een zelfgemaakte vorming ontwikkeld worden die gegeven wordt aan een beperkte groep van tweedejaarsstudenten van de opleiding.

3 Verzamelen en analyseren

3.1 Welke gedragsproblemen komen er voor op de speelplaats van basisschool 'De Ster'?

Om te meten welke gedragingen voor komen op de speelplaats, werd er gebruik gemaakt van twee metingsinstrumenten. Ten eerste werden er door middel van een observatieschema vier leerlingen van het zesde leerjaar geobserveerd. Gedurende anderhalve week werden deze leerlingen tijdens de middagpauze waargenomen en hun gedragingen werden opgeschreven. Deze leerlingen werden gekozen op basis van externaliserend gedrag dat op verschillende manieren geuit wordt. Ze vertoonden dit gedrag op regelmatige basis gedurende hun schoolloopbaan en worden bijgevolg vaak bestempeld als 'moeilijke leerlingen'.

Hieronder een korte omschrijving over de gekozen leerlingen:

- Leerling 1 is een leerling die druk en chaotisch gedrag vertoont. Hij wil zijn behoeftes zo snel mogelijk vervullen en zal dit ook op momenten doen wanneer dit niet gepast is. Hij kan zich in een klassituatie moeilijk concentreren en op de speelplaats is het moeilijk om tot spelen te komen.
- Leerling 2 heeft aan de ene kant isolerend gedrag waarbij hij zich terugtrekt. Aan de andere kant vertoont hij opstandig en uittestend gedrag waarbij hij door middel van lichaamstaal duidelijk maakt wanneer hij niet akkoord gaat. Deze leerling spreekt regelmatig controversiële ideeën uit.
- Leerling 3 is een leerling die op de speelplaats leidersgedrag vertoont. Hij neemt het voortouw en komt op regelmatige basis in conflict met autoritaire personen. Hij heeft uittestend gedrag en kijkt waar de grenzen van de leerkrachten liggen.
- Leerling 4 is een leerling die zich op de achtergrond houdt. Hij kijkt naar de reactie van andere leerlingen om hierin mee te gaan. De leerling komt op regelmatige basis niet tot spelen en kan betrokken geraken in fysieke conflicten.

Voor deze observaties werd het observatieschema uitgewerkt in samenwerking met Katelijne Van Lommel. Hierbij werden enkele aandachtspunten besproken en geselecteerd, waaronder de aandacht van de leerling, de communicatie, het spelgedrag gedurende de speeltijd en de prikkelverwerking. Ook werd er rekening gehouden met de kwantiteit en de kwaliteit van het gedrag om een zo objectief mogelijk beeld te vormen over de handelingen van de leerlingen.

Het was van belang deze aspecten te observeren omdat moeilijk hanteerbaar gedrag vaak verder stroomt uit moeilijkheden om zich sociaal en emotioneel verbaal te uiten of vanuit moeilijkheden om zelf tot invulling en organisatie van spel te komen. Kinderen met moeilijk hanteerbaar gedrag reageren fysiek wanneer het niet mogelijk is om hun emoties verbaal uit te drukken. Wanneer kinderen de mogelijkheid niet hebben om gevoelens met woorden uit te drukken door bijvoorbeeld een taalontwikkelingsstoornis, kiezen ze al sneller voor boosheid of agressie. (Horeweg, 2020)

Hiernaast is het niet voor alle kinderen makkelijk om tot spel te komen, hetzij doordat het voor hen lastig is om zelf een invulling te bedenken, hetzij omdat minder gestructureerde sociale interacties voor een groep kinderen lastig zijn. Katelijne Van Lommel vertelde tijdens de toelichting over de belangrijke aspecten dat wanneer kinderen moeilijker tot spelgedrag komen dit een aanleiding kan zijn tot conflicten op de speelplaats. Wanneer er een gebrek aan leeftijdsadequaat spelaanbod of -materiaal is, kunnen de leerlingen bovendien tot tijdsinvullingen komen die de leerkrachten als minder wenselijk ervaren. Bij de leerlingen van basisschool 'De Ster' waren dit bijvoorbeeld gevechtsspelletjes.

Vanuit de observaties van de leerlingen op de speelplaats was het opmerkelijk dat veel leerlingen niet of niet lang tot spelen kwamen. De leerlingen kozen ervoor om op een bank te zitten, rond te wandelen of zich in de hoekjes van de speelplaats te verschuilen. Wanneer aan enkele leerlingen gevraagd werd of ze niet wilden spelen, vertelden ze dat ze zich verveelden omdat er geen leuke activiteiten waren om te doen.

Ook bij de vier geobserveerde leerlingen werd dit duidelijk. Voor deze leerlingen werd het observatieschema gehanteerd. Hieronder kan u een ingevuld schema vinden omtrent de globale gedragingen van de leerlingen gedurende de anderhalve week.

	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4
<p>Aandacht/concentratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kan de leerling zijn aandacht bij het spel of bij een gesprek houden? - Lukt dit vooral bij dingen die de leerling interesseren of ook wanneer dit minder het geval is? - Kan de leerling luisteren naar de volledige uitleg van de leerkracht zonder afgeleid te worden of weg te wandelen? 	<p>Doorheen de verschillende observaties viel voor leerling 1 op dat zijn aandacht tijdens gesprekken gelimiteerd is. Op enkele momenten kon de leerling luisteren naar instructies van de leerkracht, maar er werd ook regelmatig afgehaakt tijdens de uitleg.</p> <p>Wanneer de leerling een spel aan het spelen is, kan hij dit enkele minuten volhouden, maar doet hij daarna iets anders. Tijdens alle observaties heeft de leerling amper een volledig spel gespeeld.</p>	<p>Leerling 2 staat tijdens een gesprek met vrienden en leerkracht vaak een stap achter op de rest. Hierdoor lijkt hij afstandelijker te zijn tijdens een uitleg. Hij kijkt vaak weg tijdens een gesprek met de leerkracht.</p> <p>De leerling komt vaak niet tot spelen waardoor de aandacht niet bij een spel gehouden wordt.</p>	<p>Leerling 3 komt regelmatig in gesprek met leerkrachten door gedragingen tijdens de speeltijd. Hierbij valt op dat de leerling regelmatig weg kijkt en een paar keer is weggewandeld terwijl de leerkracht nog aan het praten is.</p> <p>De leerling komt vaak niet tot spelen waardoor de aandacht niet bij een spel gehouden wordt. Na de speeltijd, tijdens het klasgebeuren, wordt ook vaak gezien dat de leerling zijn aandacht er moeilijk bijhoudt en zich regelmatig omdraait om te praten met leerling 1.</p>	<p>Leerling 4 is vaak omringd door leerlingen 2 en 3. Hij kijkt vaak in het rond en volgt andere leerlingen op de speelplaats. Wanneer er iets gespeeld wordt, volgt hij de groep, maar houdt hij dit niet heel lang vol. Hij gaat regelmatig aan de kant staan en kijkt naar de anderen.</p>
<p>Communicatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op welke manier reageert de leerling op conflict? - Op welke manier reageert de leerling tegen de leerkracht? 	<p>Leerling 1 kan zich tijdens een spel goed uitdrukken en kan een uitleg geven. Hij gaat regelmatig tegen de leerkracht in wanneer er iets gedaan wordt dat niet mag, maar neemt af en toe een slachtoffer rol aan. Zo</p>	<p>Leerling 2 is vaak alleen en vertoont hier dan geen probleemgedrag. In combinatie met andere leerlingen vertoont hij dit af en toe wel. Wanneer een leerkracht hem corrigeert en hij niet akkoord gaat, kan dit</p>	<p>De lichaamstaal van leerling 3 toont af en toe spanning en hij heeft gedurende de observaties een paar keer de leerkracht tegengesproken en ontevredenheid getoond. Dit toonde hij door gebruik</p>	<p>Uit waarnemingen valt bij leerling 4 op dat bij conflict of conflict van anderen de leerling kijkt naar de reacties van anderen. Hij wordt hierin meegetrokken en reageert op de manier</p>

<ul style="list-style-type: none"> - Welk non-verbaal gedrag vertoont de leerling in conflict? - Hoe reageert de leerling verbaal? - Herhalen conflicten zich regelmatig of leert de leerling hieruit: verandert zijn gedrag en zijn interactie? 	<p>heeft hij tijdens een spel gezegd dat ze hem gebruiken als slaaf en dat hij mishandeld wordt.</p> <p>De leerling stopt voor een korte tijd na een correctie van de leerkracht, maar na een tijd herhaalt hij zijn gedragingen.</p> <p>De communicatie van leerling 1 naar leerling 3 en vice versa is vaak fysiek. De 2 leerlingen raken elkaar voortdurend aan en slaan en schoppen elkaar ook regelmatig.</p>	<p>afgelezen worden aan zijn gezichtsuitdrukkingen en non-verbale communicatie. Bijvoorbeeld tijdens momenten waar de leerling met vrienden over een ton aan het lopen was en de leerkracht zei dat dit niet meer mocht, gaf hij een trap tegen de ton met gefronste wenkbrauwen en een boze gezichtsuitdrukking. Tijdens een gesprek steekt hij ook zijn arm uit met een ontevreden uitdrukking om te tonen dat hij niet akkoord is.</p> <p>Wanneer een leerkracht leerling 2 aanspreekt op iets en deze leerkracht loopt weg, dan gaat de leerling verder met het gedrag.</p>	<p>te maken van gezichtsuitdrukkingen. Dit kunnen fronsende wenkbrauwen zijn maar ook een klein lachje op het gezicht.</p> <p>Tijdens de speeltijden toont leerling 3 gedrag dat geen rem heeft. Wanneer de leerkracht of een medeleerling vraagt om te stoppen met iets, blijft hij doorgaan met een lach op het gezicht. Ook na het corrigeren van het gedrag, blijft de leerling het gedrag vertonen.</p> <p>Bij een conflict van andere studenten, gaat leerling 3 ook gebruik maken van verbale communicatie om de leerlingen aan te zetten tot vechten.</p>	<p>waarop anderen dat ook doen.</p> <p>In zijn communicatie met de leerkracht en andere leerlingen praat de leerling kwantitatief veel, maar zegt hij eigenlijk niet veel inhoudelijk. Hij maakt hierbij gebruik van een zeer beperkte woordenschat.</p> <p>Vaak staat hij met andere leerlingen in groep wanneer een leerkracht iets komt zeggen. Hierbij staat hij vaak achteraan en vertoont hij geen verbale of non-verbale tegenspraak. Hij kijkt veel rond.</p>
<p>Spelgedrag:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Komt de leerling tot spelen tijdens de speeltijd? Zo niet, wat doet de leerling dan 	<p>Leerling 1 komt gedurende alle observaties op de speelplaats bijna niet tot spel. Hij omringt zich vaak met de meisjes van de klas en ze zitten het grootste deel van de tijd rond de</p>	<p>Leerling 2 zit tijdens de speeltijd vaak alleen of loopt alleen rond. Wanneer hij niet alleen rondloopt, is hij omringd door de andere jongens van zijn klas. Hier neemt hij vaak een</p>	<p>Leerling 3 hangt tijdens de meeste speeltijden rond met leerlingen 2 en 4. Ze komen echter bijna niet of helemaal niet tot spelen. Wanneer ze spelen, opteren ze voor</p>	<p>Leerling 4 hangt vaak rond met leerlingen 2 en 3 gedurende de speeltijd. Hij komt niet tot spelen.</p> <p>De leerlingen zitten vaak op een bank of wandelen</p>

<p>wel tijdens de speeltijd?</p> <ul style="list-style-type: none"> - Welke keuze van spel neemt de leerling? - Wisselt de leerling van spelvormen of kiest hij telkens dezelfde spelvorm? - Kan de leerling zich aan de regels houden tijdens het spel? - Speelt de leerling samen met anderen? Is er sprake van evenwichtige wederkerigheid of neemt hij leiderschap? Speelt hij eerder op zichzelf? 	<p>bank of de vensterbank van de turnzaal. Hierbij wordt er vooral in groep gepraat zonder te spelen.</p> <p>Af en toe loopt leerling 1 op de speelplaats met de jongens rond en op de dagen dat mensen van 'Arktos' aanwezig zijn, trekt hij zich naar hen toe. Hij speelt dan voetbal of een ander spel met hen mee.</p> <p>Wanneer de leerling met de andere jongens speelt, vertoont hij een leidersrol. Hij speelt dan regelmatig ruigere spelletjes mee bv. gevechtsspelletjes, een trekspel met de springtouw, een spel waar ze telkens 1 persoon uitsluiten of een spel waar ze 1 iemand vasthouden en deze leerling op het hoofd slaan.</p>	<p>afwachtende houding aan. Hij lacht mee met de anderen wanneer ze lachen, maar neemt geen leiderschap op zich.</p> <p>Vaak komt de leerling niet tot spelen. De mensen van 'Arktos' deden tijdens een paar observaties de poging om de leerling aan te zetten tot voetbal, maar hier ging hij niet in mee.</p> <p>Gedurende de observatiemomenten was het zichtbaar dat leerling 2 een poging deed tot meespelen, maar hier vaak snel bij afhaakte. Wanneer hij niet meer mee deed, wandelde hij weg en ging hij alleen rondwandelen.</p> <p>Wanneer de andere leerlingen tot spelen kwamen, stond hij aan de kant en was hij aan het meelachen, maar deed hij niet mee met het spelen. Als hij ergens ging zitten, dan was dat vaak in een hoek van de speelplaats.</p>	<p>gevechtsspelletjes of aan het hek hangen.</p> <p>De leerlingen zitten vaak op een bank of wandelen rond. Ook leerling 3 wordt aangesproken om mee te voetballen door de mensen van 'Arktos', maar hij gaat hier niet op in.</p> <p>De leerling vertoont doorheen de speeltijd wel een leidersrol en trekt leerling 2 en leerling 4 met zich mee. Hierin kiest hij de spelletjes die gespeeld worden, dit zijn vaak spelletjes met veel fysiek contact bv. gevechtsspelletjes, trekken aan het springtouw, over de tonnen springen, iemand vasthouden en deze leerling slaan etc.</p> <p>Tijdens het spelen van deze spelletjes, komt hij niet tot samenspel, maar domineert hij het spel. Bijvoorbeeld toen de leerlingen over tonnen aan het springen waren, gaf hij</p>	<p>rond gedurende de hele speeltijd. Leerling 4 hangt vaak aan het hek tijdens de speeltijd of zit in de hoekjes van de speelplaats.</p> <p>Ook leerling 4 wordt aangesproken om mee te voetballen door de mensen van 'Arktos', maar hij gaat hier niet op in.</p> <p>Tijdens de speeltijd volgt leerling 4 vaak de leidersrollen van de groep en houdt hij zich op de achtergrond. Hij positioneert zich vaak een beetje buiten de groep en lacht mee met de anderen.</p> <p>Hij neemt gedurende de observaties geen enkele keer het voortouw in een spel of activiteit.</p>
--	--	--	--	---

			<p>leerling 4 geen kans en duwde hij anderen weg om zelf over de ton te kunnen springen. Een ander voorbeeld van zijn dominante rol is dat leerling 3 materiaal van andere leerlingen afnam om hier zelf mee te spelen. Indien één van de jongens iets deed dat hij niet leuk vond, nam hij hem in een wurggreep. Dit is tijdens de observaties enkele keren gebeurd.</p> <p>Ook tegenover leerlingen van andere leerjaren toont hij dominantie door bijvoorbeeld leerlingen van lagere jaren vast te houden tijdens het spelen van verstoppertje. Hij liet de leerling pas los nadat hij hier door een leerkracht toe werd aangemaand.</p>	
<p><u>Gezamenlijke spelletjes voorbeelden:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Gevechtspelletjes → de leerlingen proberen tijdens een gevechtsspel elkaar te raken met de handen, vuisten of voeten. Ze doen alsof dit een echt gevecht is waar er een winnaar moet zijn. Vaak is het niet goed af te lezen van de activiteit of het een spel is of een echte ruzie. - Springtouw trekken → twee leerlingen houden elk een handvat vast van het springtouw. Een derde leerlingen trekt de anderen met zich mee door het springtouw rond zijn middel te houden. 				

	<p>- Wij – Jullie → de leerlingen kiezen één leerling uit en roepen “Wij – Jullie” naar deze leerling. Deze leerling wordt voor korte duur uitgesloten van de groep.</p>			
<p>Prikkelverwerking: - Vertoont de leerling ander gedrag op het einde van de speeltijd door een teveel aan prikkel? (bv. drukker, luider, wilder)</p>	<p>De leerling vertoont na de speeltijd over het algemeen hetzelfde gedrag. In de rij gaan staan is moeilijk, maar hij is niet luider dan daarvoor.</p> <p>In de klas na speeltijden heeft de leerling het wel moeilijk om op zijn stoel te blijven zitten en zijn aandacht erbij te houden.</p>	<p>De leerling vertoont na de speeltijd drukker gedrag en kan ook opstandiger overkomen.</p> <p>Na de middagpauze werd er ook een paar keer een controversiële uitspraak gedaan door de leerling naar de leerkracht of medeleerlingen toe.</p>	<p>De leerling vertoont na de lange speeltijd drukker gedrag zowel in de rij als op weg naar de klas. Hij ging regelmatig op het muurtje naast de rij zitten in plaats van in de rij te gaan staan. Hij sprak de leerkracht ook meer tegen.</p>	<p>Leerling 4 vertoont in het begin van de week na de speeltijd hetzelfde gedrag als voor de speeltijd. Hoe meer de week vordert, hoe drukker de leerling wordt zowel tijdens de speeltijd als na de speeltijd.</p>
<p>Kwantiteit VS kwaliteit</p>	<p>De leerling vertoont na bijna elke speeltijd drukker gedrag en toont dit door af en toe luider te zijn en minder concentratie te vertonen. De kwaliteit van het gedrag is relatief. De leerling stoort de les na de speeltijd regelmatig, maar toont inzet en probeert mee te werken. Hij vertoont geen grootschalig probleemgedrag, maar wel frequent storend gedrag.</p>	<p>De leerling toont het frequente gedrag van alleen rond te lopen en niet te spelen. Indien in conflict toont de leerling dit ook duidelijk met verbale en non-verbale gedragingen. De kwaliteit hiervan kan soms uitdraaien tot radicale of controversiële uitspraken en het tegenspreken van de leerkracht.</p>	<p>De leerling vertoont drukker gedrag na elke speeltijd. Hij heeft opstandigere reacties en gaat in op tegenspraak van de leerkracht. Zijn concentratie ligt aanzienlijk lager dan voor de speeltijd. Hij reageert op een harde manier en kan moeilijk gedrag vertonen. De leerling vertoont dit gedrag frequent gedurende alle observaties.</p>	<p>Leerling 4 gebruikt in zijn communicatie vaak dezelfde woorden en korte zinnen. Hij probeert vaak iets te zeggen, maar het gesprek is niet kwalitatief. De leerling vertoont in het begin van de week relatief rustig gedrag, maar doorheen de week wordt dit steeds drukker. De kwaliteit van het gedrag is eerder passief omdat hij een afwachtende houding aanneemt.</p>

Hieruit komen ook de hypothesen die voorop gesteld waren. De vier leerlingen van het zesde leerjaar komen weinig tot spelen, verschuilen zich op verschillende momenten in hoekjes en grijpen terug naar de gedragingen die ze kennen zoals gevechtsspelletjes of fysiek contact. Ook was het duidelijk dat de leerlingen gedurende de observaties soms tegen de autoriteit in gingen.

Naast de observaties werd er als tweede element van het onderzoek aan het lerarenteam van basisschool 'De Ster' gevraagd om gedurende een periode van drie weken een logboek van incidenten op de speelplaats bij te houden. In dit logboek werd er genoteerd in welke pauze het voorval plaatsvond, welke leerkracht ingreep, wat het voorval was en hoe de leerkracht reageerde.

Uit dit logboek kwamen de resultaten dat gedurende de opgeschreven periode de meeste voorvallen zich tijdens de middagpauze voordeden. De voorgedane situaties verschilden in graad afhankelijk van welke leerlingen er in betrokken waren en in welk leerjaar ze zaten. Uit de verschillende incidenten valt af te lezen dat hoe ouder de leerlingen worden, hoe fysieker de conflicten worden.

Hieronder worden enkele situaties omschreven die in het logboek vermeld staan:

- Leerlingen van het 4de en het 5de leerjaar hebben ruzie tijdens trefbal.
- Leerlingen van het 6de leerjaar nemen een springtouw van de leerlingen van het 3de leerjaar af. Vervolgens is het springtouw kapot.
- Leerlingen van het 6de leerjaar sluiten leerlingen van het 1^e leerjaar op tussen de kleuterschool en de container.
- Leerling van het 4de leerjaar zet een andere leerling tijdens een politie spel aan om iemand te stampen. Het gestampte kind wordt vervolgens boos en gooit de leerling op de grond. De leerling reageert niet op het geroep van de leerkracht. De boze leerling houdt de andere leerling in een wurggreep.
- Een leerling was per ongeluk op iemands jas gaan staan waardoor die vuil werd. De leerling van wie de jas was, werd boos. Hij gooide de andere op de grond en stampte herhaaldelijk tegen hem.
- Een leerling van het 6de leerjaar doet een teken van de keel doorsnijden naar een andere leerling. Hij en een medeleerling achtervolgen een leerling gedurende een deel van de speeltijd.
- Een conflict tussen een leerling van het 6de en een leerling van het 4de waarbij hun respectievelijke families werden uitgescholden en ze elkaar uitdaagden tot vechten. Dit is uitgelopen op een fysieke vechtpartij die de leerlingen na de schooltijd wilden verder zetten.
- Een leerling van het 6de leerjaar die een andere leerling met punaises in zijn hand heeft geslagen.

Ten slotte werd tijdens de periode van de observaties ook een leerling geschorst. Deze leerling zit in het vijfde leerjaar en werd geschorst wegens het geven van een slag aan een leerkracht. De leerling had al waarschuwingen op zijn naam staan, waardoor hij door dit voorval een schorsing van drie dagen kreeg.

3.1.1 Deelconclusie

Uit observaties en het logboek blijkt dat we, op de speelplaats van basisschool 'De Ster', voornamelijk spreken over externaliserend gedrag dat observeerbaar is. Hierbij werd vaak gekozen voor fysieke spelletjes of het hangen aan de hekken van de speelplaats. Ook bleek uit het logboek dat de conflicten op de speelplaats van onschuldige ruzies over trefbal tot fysieke vechtpartijen konden gaan. Hierdoor kunnen we vaststellen dat de leerlingen van basisschool 'De Ster' tot weinig spelactiviteiten komen tijdens de speeltijden.

Uit deze gedragingen van de leerlingen kunnen we concluderen dat de vooropgestelde criteria van het observatieschema gediend hebben om de moeilijkheden voor de leerlingen aan het licht te brengen. Hieruit zullen concrete voorbeelden gehaald kunnen worden om de studenten van het tweede jaar te duiden wat voor problemen er in de praktijk kunnen voorkomen en waarom het van belang is om hierover te leren.

3.2 Welke impact heeft een leerkrachtenstijl op het gedrag van de leerlingen op de speelplaats?

Gedrag ontstaat uit interactie met jezelf, anderen en de omgeving. Hierdoor heeft de leerkracht een effect op het gedrag van de leerlingen in zijn klas. Een citaat uit *Voorkom lastig gedrag* van Anton Horeweg (2020) gaat als volgt: "... kun je gerust stellen dat het handelen van de leerkracht een sterke preventieve factor kan zijn – of een versturende." Hierbij aansluitend blijkt uit onderzoek dat de leerkracht wel degelijk een verschil kan maken voor de leerlingen met moeilijk hanteerbaar gedrag. (Graziano, Reavis, Keane & Calkins, 2007)

Als leerkracht ben je voortdurend in contact met de leerlingen in je klas, maar ook met alle leerlingen van de school tijdens de speeltijd. Hierbij zijn de manier van communicatie en handelen van essentieel belang om preventief in te zetten op moeilijk hanteerbaar gedrag.

Ten eerste wordt er gekeken naar de attributietheorie van Fritz Heider (1958). Hierbij wordt er gesproken over een interne of externe attributie die een persoon kan aannemen. Wanneer een persoon gebruik maakt van een interne attributie, betekent dit dat deze persoon de oorzaak van het probleem bij zichzelf zal zoeken. Bij externe attributie is dit het tegenovergestelde. Bij deze vorm zal de persoon de oorzaak voor het probleem buiten zichzelf zoeken.

Wanneer een leerkracht gebruik maakt van een externe attributie in het geval van moeilijk hanteerbaar gedrag, betekent dit dat de leerkracht de oorzaak zal leggen bij zaken zoals de opvoedingsstijl of bij de leerling zelf. Uit onderzoek blijkt dat slechts 1% van de leerkrachten problemen toeschrijven aan hun eigen functioneren in het klasgebeuren. (Van der Wolf, 2009) Het gevaar hierbij is dat de leerkracht hierdoor niet naar oplossing zal zoeken en het probleem koppelt aan redenen buiten zijn eigen bereik.

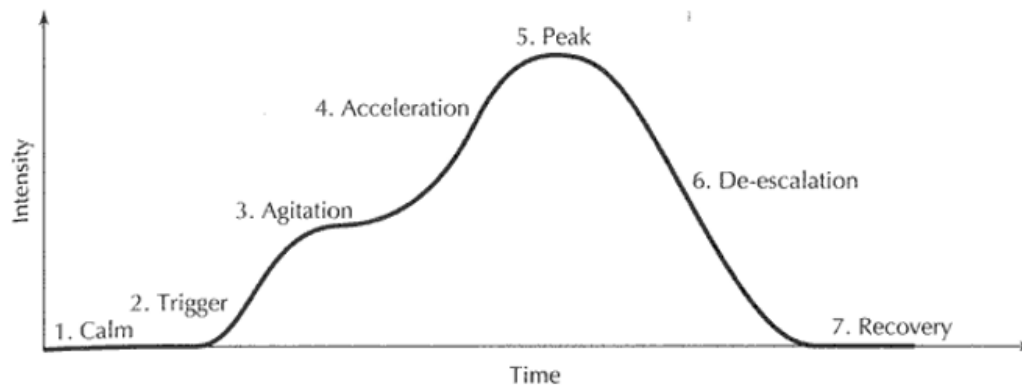
Hier tegenover is het van belang dat de leerkracht zijn eigen gedrag en handelen als essentieel ziet ter preventie van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats. Als leerkracht heb je een pedagogische bril op waarmee je leerlingen bekijkt en observeert. Gedrag is vaak een signaal van een hulpvraag waarbij het kind zijn vraag niet mondeling uitspreekt. Hierdoor is het belangrijk als leerkracht gedrag te begrijpen door middel van waarneming. Dit betekent echter niet hetzelfde als het gedrag goedkeuren. (Van Lommel, 2021)

Als leerkracht moet je gedrag kunnen observeren zonder te oordelen. Dat wordt duidelijk uit een citaat van het boek *Ja, maar? omdenken* (Gunster, 2011): "Waar een oordeel begint, eindigt de waarneming."

Om als leerkracht waar te nemen op een objectieve manier, bestaat er het ABC-schema. Hierbij is het van belang om als leerkracht naar drie zaken te kijken. Dit zijn de situatie (A), het gedrag dat heeft plaatsgevonden (B) en het gevolg van dit gedrag (C). Door deze zaken in acht te nemen in combinatie met de emotionele rugzak van de leerling wordt er duidelijk wat de leerling wil verhelferen met zijn gedrag. (kenniscentrum, 2020)

Hierbij aansluitend, kwam uit de vorming van Katelijne Van Lommel (2020) dat men in de aanpak van moeilijk hanteerbaar gedrag in plaats van repressief en bestraffend, preventief en ondersteunend moet handelen. Anton Horeweg (2020) ondersteunt dit principe door te zeggen dat wanneer een kind verbaal of fysiek agressief overkomt door overprikkeling, frustratie of een andere oorzaak, de leerkracht in staat moet zijn om sensitief op te treden door kalm te blijven en de boosheid te proberen neutraliseren.

Daaropvolgend is het gegeven dat wanneer een leerkracht sensitief handelt en aan observeren doet, hij kan voorspellen wanneer er explosiegevaar is bij een leerling. Om dit toe te lichten wordt er gebruik gemaakt van de 'acting out cycle' (Colvin, 2004)

Hierbij wordt duidelijk dat een explosie, die kan uitdraaien op een fysieke of verbale agressie van het kind, in pieken en dalen gaat. Wanneer het kind kalm is, verandert er iets in de omgeving door interactie waardoor er een trigger ontstaat. Hierbij is het van belang om als leerkracht te observeren wat deze trigger juist is om te kunnen handelen. Bij de stijgende woede is het kind nog voor rede vatbaar waardoor het voordelig kan zijn als leerkracht om de leerling zelfspraak of manieren om te kalmeren aan te leren, aldus Anton Horeweg (2020).

Naast het onbevooroordeeld waarnemen van moeilijk hanteerbaar gedrag, zowel op de speelplaats als in de klas, speelt de leerkracht een belangrijke rol in dit gedrag door de relatie die hij opbouwt met de leerlingen. Door de aanwezigheid van moeilijk gedrag komt de relatie tussen leerlingen en leerkrachten nogal eens onder druk te staan terwijl net deze leerlingen extra nood hebben aan veilige verbindingen, één van de mogelijke oorzaken van moeilijk gedrag is immers een onveilige hechting. (Van Lommel, 2020)

Hechting, per definitie uit het boek *Groot worden* (Struyven, Baeten, Kyndt, Sieren, 2009), staat voor : "De emotionele band die blijft duren tussen mensen waarbij het individu er alles aan doet om zo dicht mogelijk bij het object van gehechtheid (= persoon) te zijn en zodanig handelt dat de relatie blijft voortbestaan." Deze hechting kan een goede verbinding zijn, die voor een normale ontwikkeling zorgt, maar er zijn ook vormen van onveilige hechting die voor andere gedragingen in de ontwikkeling zorgen.

Enkele van de gedragingen die veroorzaakt kunnen worden door een problematische hechting zijn: (gedragsproblemen in de klas, 2021)

- druk en chaotisch gedrag
- agressief gedrag
- aangepast gedrag
- 'twee gezichten'
- aanhankelijk gedrag
- teruggetrokken gedrag
- 'schijnbaar normaal' gedrag

In het opbouwen van een relatie met een leerling met moeilijk hanteerbaar gedrag, is het van belang uit te gaan van jouw houding tegenover de leerling. De leerkrachtenstijl van de leerkracht in kwestie kan alles betekenen voor het vormen van een relatie. Deze opgebouwde relatie kan de basis vormen voor effectief gedragsmanagement. (kenniscentrum, Z.D)

Door een relatie op te bouwen met de leerlingen in de school, zullen de leerlingen het beter kunnen aanvaarden en aldus verkrijgt men een verbetering van het gedrag. Wanneer de leerling in conflict komt met een andere leerling, weet deze dat de leerkracht niet direct oordelend zal zijn, maar zal luisteren naar het kind. (Horeweg, 2020) Hiernaast zal de leerling de leerkracht als vertrouwenspersoon beschouwen, waardoor hij deze leerkracht met zijn problemen tijdens de speeltijd zal durven benaderen.

Bij het aangaan van een relatie met een leerling is een belangrijk uitgangspunt de onvoorwaardelijke liefde. De filosoof Socrates zei ooit: "Zij die het moeilijkst zijn om van te houden, hebben onze liefde het hardst nodig." Ongeacht hoe een kind reageert in situaties, is het van belang elke leerling op de speelplaats liefde te geven en in een positief licht te bekijken. (Van Lommel, 2020) Hierbij is het van belang om responsief te zijn. Dat wil zeggen dat je je probeert te verplaatsen in het kind wanneer een situatie zich heeft voorgedaan. Responsief zijn luidt ook dat het niet wil zeggen dat hoewel je goed reageert, deze manier van reageren is wat het kind wil. Je keurt daarom het gedrag niet goed. (Horeweg, 2020)

Hoewel er bij de uitgevoerde observaties door enkele leerkrachten gebruik werd gemaakt van straffen, bijvoorbeeld een leerling tegen de muur zetten gedurende een korte periode, werd er ook vaak geadviseerd om in gesprek te gaan met de leerling in kwestie. Na het gesprek werd aangegeven in het logboek dat dit hielp bij het oplossen van het probleem. Deze gesprekken werden curatief ingezet.

Tenslotte werd er in het boek *Voorkom lastig gedrag* (Horeweg, 2020) het volgende geschreven: "Kinderen weten heel goed wat voor leerkracht ze willen. Hij moet betrouwbaar zijn, niet snel boos worden, maar wel duidelijke regels hebben en goed kunnen uitleggen." Dit geldt ook voor de leerkracht op de speelplaats. Een leerkracht die consequent handelt en de regels van de speelplaats hanteert, zal het vertrouwen winnen van de leerlingen.

3.2.1 Deelconclusie

Uit de literatuurstudie blijkt dat er twee belangrijke ingrediënten zijn voor leerkrachten om preventief in te zetten op het preventieve aspect van moeilijk hanteerbaar gedrag. Hierbij moet er gekeken worden naar de relatie tussen leerkracht en leerling en de manier van kijken van leerkrachten.

Bij deze deelvraag is het van belang om de theorie over te brengen aan de medestudenten van het tweede opleidingsjaar. Het is belangrijk om de verschillende soorten gedrag aan te kaarten en welk effect deze relatie heeft op de leerlingen. Ook de duidelijkheid rond en het anticiperen op moeilijk gedrag is een belangrijk element dat aangekaart zal moeten worden om de studenten over de preventieve werking te leren.

3.3 Welke aanpassingen kunnen er gebeuren voor de speeltijden in basisschool 'De Ster' om gedragsmoeilijkheden zoveel mogelijk te voorkomen?

Ten eerste kan er gekeken worden naar de anticipatie op gedragsproblemen. In het boek *teaching problem students* (Brophy, 2003) wordt er uitgegaan van vier groepen van kinderen waarbij gedragsproblemen kunnen ontstaan. De vier groepen zijn als volgt:

- kinderen die in groepjes bij elkaar staan
- kinderen die niets te doen hebben
- kinderen die niet weten waar ze aan toe zijn
- kinderen die 'niets kunnen'

Het eerste punt van Brophy beaamt Katelijne van Lommel tijdens haar vorming op de pedagogische studiedag. (2020) Hierbij werd vermeld dat het samentroepen van leerlingen met moeilijk gedrag de leerkrachten kan dwingen tot het zien van de leerlingen. Er werd gezegd dat deze leerlingen elkaar herkennen en problemen delen, waardoor ze samen sterk zijn vanuit een gemis. Indien het leerkrachtenteam anticipeert op deze vier groepen, kan er ingespeeld worden op het gedrag van de leerlingen.

Hiernaast werden er tijdens de vorming 'Moeilijk gedrag op de speelplaats' van Katelijne Van Lommel (2021) zowel preventieve als curatieve acties aangereikt met als doel een aangename speeltijd te voorzien voor zowel de leerlingen als de toezichters. Vervolgens heeft basisschool 'De Ster' een speelplaats comité opgericht met enkele leerkrachten die zich ontfemen over concrete ideeën om toe te passen op de speelplaats.

3.3.1 De preventieve en curatieve acties

In basisschool 'De Ster' werd er een tweede vorming gegeven door Katelijne Van Lommel met als focuspunt moeilijk gedrag op de speelplaats. Gedurende deze vorming werden er zowel preventieve als curatieve acties aangekaart. De volgende acties kwamen aan bod: (Van Lommel, januari 2021)

De invulling van de speelplaats

De speelplaats van basisschool 'De Ster' heeft een beperkt aanbod aan materialen en toestellen. Hierdoor opteren de leerlingen voor activiteiten zoals gevechtsspelletjes, politiepelletjes of samen rondhangen in de hoekjes van de speelplaats. Door de leerlingen een ruimer aanbod te geven aan mogelijkheden zoals materialen of speeltoestellen, zouden de leerlingen een ruimere invulling hebben gedurende de speeltijd.

Deze invulling zou er voor kunnen zorgen dat de leerlingen niet teruggrijpen naar de fysieke spelen die ze nu hanteren.

Rust- en actiegebieden

Samen met de invulling van de speelplaats kan er op de speelplaats een afbakening gemaakt worden van gebieden waar rustige en waar hevigere activiteiten kunnen plaatsvinden. Dit geeft een structuur aan de speelplaats, waardoor er in de domeinen regels kunnen gehanteerd worden door alle leerkrachten.

De leerlingen krijgen hierdoor de keuze of ze gedurende de speeltijd het rustig aan willen doen of een actieve speeltijd willen hebben. Ook werd er besproken dat er eventueel, indien er de mogelijkheid is, een extra les lichamelijke opvoeding of workshops van sporten gegeven konden worden om een extra structuur en invulling aan te bieden aan de leerlingen.

Duidelijkheid over regels en afspraken

Hierbij aansluitend moet er duidelijkheid zijn omtrent de regels en afspraken op de speelplaats. Leerlingen met moeilijk hanteerbaar gedrag hebben nood aan voorspelbaarheid en duidelijke regels die door heel het schoolteam gedragen worden. (Horeweg, 2020).

De regels die op de speelplaats van toepassing zijn, blijven het best beperkt en eenvoudig met de nodige visualisering voor de leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis. Door de regels te visualiseren op de speelplaats, kan er op de regels gewezen worden indien er een overtreding begaan wordt. Dit geeft een houvast voor zowel leerlingen als leerkrachten.

De begeleiding

Bij de begeleiding, vertelt Katelijne Van Lommel over het co-toezicht. Hierbij wordt er gebruik gemaakt van de ogen, de oren en de handen waarbij elke leerkracht op de speelplaats een rol op zich neemt.

De volgende rolverdeling werd gemaakt: (Van Lommel, 2021)

- De ogen: de leerkracht die rondkijkt over de speelplaats en anticipeert op mogelijke problemen.
- De oren: de leerkracht naar wie verwezen wordt indien er een conflict is. De leerkracht dient als bemiddelaar op te treden bij een conflict om zo tot een oplossing te komen.
- De handen: de leerkracht die actief toezicht houdt. Deze leerkracht kan tijdens de speeltijd deelnemen aan activiteiten of kan tips delen omtrent spelen of spelregels.

Hiernaast werd er ook aangekaart dat hoe meer toezichters er aanwezig zijn op de speelplaats, hoe meer rust er heerst. Het is hierbij aansluitend ook van belang dat de toezichters zichtbaar zijn voor de leerlingen, dit door middel van bijvoorbeeld een fluohesje.

De time-out zone

De time-out zone dient als curatieve actie voor moeilijk gedrag op de speelplaats. Dit middel wordt niet gebruikt als straf, maar als middel om het conflict zo snel mogelijk op te lossen door het gedrag te stoppen of de situatie te doorbreken.

Deze zone is een vaste plaats waar een leerling tijdens een conflict naartoe kan vluchten om aan de situatie te ontsnappen in plaats van geweld te gebruiken. Wanneer een leerling tijdens een conflict in de fase van de stijgende woede van de acting-out cycle (Colvin, 2004) zit, dan is de leerling nog bewust genoeg om de situatie te ontvluchten.

3.3.2 De vergadering van basisschool 'De Ster'

Tijdens de vergadering van het speelplaatscomité werden er enkele concrete punten besproken over de acties die de school wil aangaan om hun speelplaats te verbeteren. Ze proberen de volgende punten uit te voeren:

- een duidelijke, gestructureerde speelplaats realiseren door een nieuwe indeling te maken. Hierbij kijken ze naar welke gebieden haalbaar zijn en in welke toestellen eventueel geïnvesteerd kan worden.
- Nieuwe regels bespreken en evalueren.
- Het installeren van een vlag-systeem waarbij de leerlingen weten of ze op het grasveld mogen spelen. Wanneer de vlag ophangt, mag dit wel, wanneer deze niet ophangt, mag het niet.
- Installeren van een "dansvloer" en muziek.
- Het uitwerken van speelgoedboxen voor zowel droog als regenweer per leerjaar met materialen om te gebruiken tijdens de speeltijden.
- Geleide sportactiviteiten voor het vijfde leerjaar tijdens de speeltijd op donderdag namiddag.

3.3.3 Deelconclusie

Uit het onderzoek van deze deelvraag kan de conclusie getrokken worden dat er verschillende acties ondernomen kunnen worden op een speelplaats om te werken aan het voorkomen van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats. Hierbij aansluitend is het interessant om te bekijken welke acties basisschool 'De Ster' zal ondernemen in de toekomst.

Gedurende de vorming zal het dus ook belangrijk zijn om aan te kaarten welke mogelijke acties kunnen plaatsvinden op een speelplaats. Hierdoor zullen de studenten zelf ook reflecteren over de speelplaatsen waar ze al op gestaan hebben en hoe haalbaar de acties zijn om te realiseren in een school.

3.4 Welke informatie en adviezen rond preventie van gedragsproblemen zijn van belang tijdens een vorming om de studenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL te wapenen tegen moeilijk hanteerbaar gedrag?

Bij het maken van een vorming voor medestudenten was het van belang om enkele afwegingen te maken omtrent de theorie en casussen die gebruikt zouden worden. Hierbij was het essentieel om een balans te vinden tussen zowel theoretische aspecten als voorbeelden die het concreter zouden maken.

Belangrijk voor de studenten zou zijn om te kaderen waarom deze vorming plaatsvond. Hierbij zou het praktijkprobleem van het onderzoek omschreven worden om blijk te geven van wat voor gedrag in de praktijk kan voorkomen. Aan de hand van gegeven voorbeelden en eigen voorbeelden zouden de medestudenten de informatie beter kunnen plaatsen en toepassen in de praktijk gedurende het opleidingsonderdeel 'stage 3' en hun verdere praktijk.

Hoewel het van belang is om concreet te werken door middel van casussen en interactie, is theoretische kennis ook een belangrijk aspect in het groeien als leerkracht. De theorie die aan bod zou komen, zou een combinatie moeten zijn tussen theorie die reeds aanwezig is en nieuwe eraan te koppelen kennis. De theorie die in de vorming behandeld wordt, kan verdeeld worden over twee pijlers: het waarnemen en de relatie.

3.4.1 Het waarnemen

Zoals eerder vermeld in dit onderzoek, is de manier van kijken een aspect dat ervoor kan zorgen dat er meer begrip is voor moeilijk hanteerbaar gedrag. Om dit duidelijk te maken aan de tweedejaarsstudenten zijn de volgende theoretische kaders belangrijk:

De observatiecriteria

De criteria in het observatieschema werden gekozen voor een reden. Deze criteria zitten nog niet in de kennis van de studenten. Hierdoor is het belang van deze criteria een belangrijke informatiebron voor hun verdere ontwikkeling als leerkracht.

Zoals eerder vermeld, waren de criteria: de aandacht en concentratie, de communicatie, het spelgedrag, de prikkelverwerking en de kwantiteit versus de kwaliteit van het gedrag. Deze werden gekozen omwille van het feit dat moeilijk gedrag vaak verder stroomt uit een taalontwikkelingsstoornis of een tekort aan creativiteit. Wanneer leerkrachten zich bewust zijn van deze criteria, kunnen ze anticiperen op moeilijk gedrag.

Types van storend gedrag

Om concreet aan de slag te gaan met moeilijk hanteerbaar gedrag is het van belang om te leren over de verschillende soorten gedrag die er zijn en deze te kunnen waarnemen. Hierbij aansluitend is het belangrijk om in kaart te brengen dat alle leerkrachten andere grenzen hebben in wat zij zien als storend en niet storend gedrag.

De types van storend gedrag die uitgelegd zullen worden zijn: dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen ergeren, antisociaal gedrag en agressief gedrag. (Lange, 2018)

De soorten gedrag door hechtingsproblematiek

In de opleiding wordt geleerd aan de studenten wat een onveilige hechting is. Echter wordt het gevolg van dit gedrag niet in grote mate aangekaart. Hierbij is het van belang om de nadruk te leggen dat deze leerlingen grenzen zullen aftasten in een zoektocht naar veiligheid. (Van Lommel, 2021)

Interne en externe attributie

Het bewustzijn van de interne en externe attributie (Heider, 1958) zal ervoor zorgen dat de studenten het besef creëren dat veel leerkrachten niet naar zichzelf kijken als één van de preventieve of curatieve factoren bij moeilijk gedrag.

Indien de studenten de bewustwording krijgen dat gedrag een zorgvraag is en hier een schreeuw om hulp mee wordt gegeven (Van Lommel, 2020), dan zullen ze ook meer naar hun eigen handelen kijken om hiermee verder te gaan.

Het ABC-schema

Het ABC-schema (kenniscentrum, Z.D) is een schema dat in de opleiding in de keuzemodule 'leerzorg en -begeleiding' aangeboden wordt wanneer kijken naar gedrag besproken wordt. Dit is echter ook belangrijke informatie voor de studenten tijdens 'stage 3', omdat ze met dit hulpmiddel leren kijken naar het groter geheel zonder hier een oordeel aan vast te koppelen.

De acting-out cycle

Met behulp van de acting-out cycle (Colvin, 2004) kan aan medestudenten uitgelegd worden dat op bepaalde momenten in een ontplofing kinderen nog aanspreekbaar zijn. Indien ze zich hiervan bewust zijn, zullen ze later in het werkveld kunnen anticiperen op uitbarstingen.

Bij dit model in de vorming zal het van belang zijn om dit concreet te maken. Hierbij zal er gebruik gemaakt worden van een voorbeeld uit mijn eigen periode in basisschool 'De Ster'. In dit geval was er een meisje dat heel boos was geworden door een andere leerling. Deze leerling heb ik toen aangesproken in de fase van de stijgende woede en ik heb haar mee naar binnen genomen. Hierdoor werd de trigger weggenomen. Het meisje heeft zich toen kunnen afreageren op een kussen en haar woede zakte zienderogen.

3.4.2 De relatie

Instructies geven

De manier waarop je je leerlingen benadert, kan veel invloed hebben op de relatie die je zal hebben met de leerling. De formulering van de instructie kan op twee manieren: de positieve en de negatieve controle. (Horeweg, 2020)

De positieve controle is de manier waarop jij je exacte verwachting vertelt aan de leerling zonder het woord 'niet' te gebruiken, bijvoorbeeld:

“Ik wil dat je nu goed in de rij gaat staan, zodat we terug naar de klas kunnen gaan. Je weet dat je daarvoor op je stip staat in stilte.”

Daartegenover staat de negatieve controle. Bij deze soort controle verwoord je het gedrag dat je niet verwacht van de leerlingen. Deze instructie kan als gevolg hebben dat de leerling een ander gedrag vertoont dat ook niet gewenst is, bijvoorbeeld:

“Ik wil niet dat je de hele tijd van stip gaat en met anderen babbelt. Ga nu op je stip staan in stilte.”

Hierbij aansluitend zorgt de negatieve controle dat het Pygmalion-effect in gang komt. Dit effect is reeds gekend bij de studenten uit de opleiding lager onderwijs. Om het Pymalion-effect uit te leggen worden de vinders Robert Rosenthal en Elisha Y. Babad (1985) geciteerd: “When we expect certain behaviors of others, we are likely to act in ways that make the expected behavior more likely to occur.” Hiermee wordt dus bedoeld dat indien een leerkracht een constante negatieve woordkeuze hanteert tegenover een leerling, deze leerling ook negatief over zichzelf zal beginnen denken.

Door de medestudenten hun kennis op te frissen, kunnen ze in hun verdere verloop van de studie aandacht besteden aan de manier van instructies geven in combinatie met moeilijk gedrag.

De onvoorwaardelijke liefde

Naast de manier van instructies geven, is het principe van onvoorwaardelijke liefde een principe dat door de medestudenten begrepen en gehanteerd kan worden. Dit principe werd door Katelijne Van Lommel (2021) voorgesteld. Bij de onvoorwaardelijke liefde moet je als leerkracht ervan uitgaan dat iedereen jouw liefde verdient, ongeacht hun gedrag.

Deze liefde kan in een klasgebeuren echter onder vuur liggen door reeds opgedane kennis in de opleiding. In het eerste academiejaar worden de studenten van de lerarenopleiding lager onderwijs geïnformeerd over beloningsystemen. Dit zijn systemen om leerlingen te belonen wanneer ze goed gedrag vertonen. Echter kunnen deze systemen voor een gevoel van falen zorgen wanneer er punten afgenomen worden of een leerling minder punten heeft dan de rest van de klas. Wat dan weer een negatieve invloed heeft op het zelfbeeld van leerlingen. Kinderen met moeilijk gedrag, kiezen niet om dit gedrag te vertonen, waardoor minder punten krijgen een onveilig gevoel kan creëren. (Van Lommel, 2021)

3.4.3 De acties

Om de preventie van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats duidelijk te maken, zullen de verschillende acties uit de vorming van Katelijne Van Lommel (2021) aangekaart worden. Deze acties worden ook aangevuld met de concrete acties die basisschool 'De Ster' zal uitvoeren.

Deze acties zijn:

- de invulling van de speelplaats
- de rust- en actiegebieden
- duidelijkheid
- de begeleiding: ogen, oren, handen
- de time-out hoek
- het vlaggensysteem van het grasveld
- de visualisering van de regels
- speelgoedboxen
- begeleide sportactiviteiten voor het 5de leerjaar

3.4.4 Deelconclusie

Om de studenten van het tweede opleidingsjaar lager onderwijs van de hogeschool PXL te wapenen tegen moeilijk gedrag op stage, zal er een afweging gemaakt moeten worden tussen concrete voorbeelden en theoretische kennis. Deze theorie zal gekoppeld kunnen worden aan enkele aspecten die in de opleiding reeds aan bod zijn gekomen, namelijk: een onveilige hechting, instructies geven, het Pygmalion-effect en beloningssystemen.

Met deze theoretische kaders zal er een vorming uitgewerkt worden.

4 Ontwerpen

4.1 De ontwerpeisen

Voor het maken van het product werden de volgende eisen opgesteld:

- Het maken van een PowerPoint die dient als leidraad
- Een combinatie van interactie en kennis
  - o Door middel van:
    - Een kahoot-quiz
    - Casussen
- Kennis koppelen aan reeds opgedane kennis
  - o Nieuwe kennis zijnde:
    - De observatiecriteria
    - Hoe waar te nemen
    - Sensitief en responsief optreden
    - De acting-out cycle
    - De positieve en negatieve controle
    - De onvoorwaardelijke liefde
    - Het anticiperen op gedragsproblemen
    - De mogelijke acties op de speelplaats
  - o Bestaande kennis zijnde:
    - Beloningssystemen
    - Het Pygmalion-effect
    - Een onveilige hechting
- Voldoende concrete voorbeelden toevoegen
- Een vorming van circa 2 uur
- Een affiche maken ter reclame van de vorming
- Een inschrijvingslink maken

4.2 Het product

Tijdens het maken van de vorming werden de reeds aangekaarte inhouden van deelvraag vier verwerkt in een PowerPoint die als leidraad zou dienen. Ook zou er in deze weergave gebruik gemaakt worden van visualisaties.

De opbouw van de vorming ging als volgt:

- Een introductie van mezelf en het praktijkprobleem
- Het bekijken van eigen voorbeelden van de medestudenten
- Koppeling naar de theorie in combinatie met concrete voorbeelden:
  - o Wat is moeilijk gedrag?
  - o Hoe neem ik moeilijk gedrag waar?
  - o Welke invloed heeft de leerkracht op het gedrag?
  - o Welke invloed heeft de relatie tussen de leerkracht en de leerling?
- De mogelijke acties op de speelplaats
- De acties die basisschool 'De Ster' zal ondernemen

Deze ontwikkelde vorming is bijgevoegd als bijlage in dit onderzoeksrapport.

4.3 Feedback van de deelnemers

Na de uitvoering van de vorming werd er aan de deelnemers gevraagd een formulier in te vullen met feedback. Hierin werd er een combinatie van punten en feedback gevraagd.

Ten eerste werd er aan de studenten gevraagd de vorming een punt te geven op 10 op basis van hoe interessant ze de vorming vonden, 1 zijnde niet interessant en 10 zijnde heel interessant. Op deze vraag scoorde de vorming een gemiddelde van 9,14/10.

Ten tweede werd er gevraagd de vorming een punt te geven op 10 op basis van of ze de vorming zouden aanraden aan medestudenten. Deze vraag kwam uit op een gemiddelde van 9,29/10.

Ten derde werd er ook nog gevraagd om een punt te geven op de hoeveelheid informatie uit de vorming die men zou kunnen toepassen tijdens de stage in het derde academiejaar. Hierbij impliceerde het maximum aantal punten dat bijna alle informatie uit de vorming zou kunnen dienen in de praktijk. Hierop kwam de vorming op een gemiddeld van 8/10.

Vervolgens gaven de medestudenten de volgende sterktes aan over de vorming:

1	anonymous	Anse was enorm rustig en bracht de informatie enorm duidelijk en grondig.
2	anonymous	- Heel duidelijke ppt - Goed uitgelegd - Interactie met luisteraars
3	anonymous	Er was veel achtergrond informatie voor we over het effectieve onderwerp begonnen, dat vond ik wel goed! Ik vond het ook heel leuk dat er interactie was en er met een quiz werd gewerkt en casussen. Op die manier kon ik mijn aandacht er goed bij houden.
4	anonymous	Er zijn veel praktijkvoorbeelden gegeven waardoor ik een beter beeld krijg van de problemen en hoe ik dit in de toekomst het best kan aanpakken.
5	anonymous	Tijdens de sessie heb ik op veel onderwerpen een nieuwe inzichten gekregen over bepaalde onderwerpen.
6	anonymous	Dat we werden betrokken en zelf inbreng hadden. De zaken die besproken werden, werden goed uitgelegd en begeleid met de nodige voorbeelden.
7	anonymous	Er waren veel inhouden die mij deden nadenken tijdens de sessie. Ik probeerde de koppeling te maken met afgelopen stages en hoe ik hier anders had kunnen handelen. Er waren ook concrete zaken die ik kan meenemen. Je was duidelijk goed op de hoogte van de inhouden.

Hiernaast werd er ook gevraagd naar de aspecten die nog ontbraken in de vorming. Hieruit kwamen de volgende antwoorden:

1	anonymous	Geen, ik vond het volledig en alles werd duidelijk uitgelegd.
2	anonymous	Ik vind dat je het heel goed gedaan hebt! Je hebt (denk ik) alles gezegd dat je wou zeggen en je uitleg was heel erg duidelijk!
3	anonymous	Ik zou er geen kunnen bedenken
4	anonymous	Ik vond het prima zo! Veel theorie, maar ook veel interactie waardoor het zeer interessant was.
5	anonymous	Het was soms heel veel luisteren en weinig doen.
6	anonymous	Niets! Het was in orde!
7	anonymous	Ik zou het persoonlijk nog sterker gevonden hebben als we soms iets meer konden uitwisselen. Ik was soms benieuwd waarom sommige medestudenten een bepaalde mening hadden. Het was geen must maar misschien wel interessant.

5 Conclusie/discussie

“Hoe kunnen tweedejaarsstudenten van de lerarenopleiding lager onderwijs van de hogeschool PXL zich voorbereiden op de preventie van moeilijk hanteerbaar gedrag op de speelplaats zoals in basisschool ‘De Ster’?” Dit was het uitgangspunt van het onderzoek.

Om deze vraag te beantwoorden, keer ik terug naar het begin van het onderzoek toen duidelijk werd dat ikzelf als student het gevoel had dat ik niet genoeg kennis had over moeilijk gedrag in de praktijk om hiermee om te kunnen gaan. Daardoor heb ik zelf kennis opgedaan doorheen het onderzoek om dit vervolgens te kunnen delen met de studenten in een vorming. Ik deed kennis op over het soort gedrag dat voorkomt, waar dit gedrag vandaan kan komen, de manier waarop de leerkracht kijkt naar gedrag, het effect van de relatie die een leerkracht met een leerling kan hebben en de mogelijk preventieve acties op de speelplaats, die eventueel in de klas ook gehanteerd kunnen worden.

Deze opgedane informatie werd gedeeld met een groep tweedejaarsstudenten in een vorming waarbij een mengeling van theorie en concrete voorbeelden aan bod kwam. Hieruit bleek dat de studenten het nuttig vonden dat de theorie geconcretiseerd werd door voorbeelden en dat het aanvoelde als nieuwe theorie. Met deze theorie en voorbeelden kunnen de studenten naar hun volgende stageperiode gaan met meer kennis over de preventie van moeilijk gedrag en zullen ze zich dus zelfverzekerder voelen.

Hierdoor beantwoord ik de vraag van dit onderzoek met de overtuiging dat indien alle studenten van het tweede jaar workshops krijgen omtrent het effect dat ze kunnen hebben op moeilijk gedrag, ze doorheen hun verdere studie en praktijk meer gewapend zullen zijn tegen moeilijk gedrag zowel op de speelplaats als in de klas.

De studenten krijgen doorheen de opleiding theoretische kaders aangereikt maar deze zitten verspreid over meerdere delen van de opleiding. Vooral in de pedagogische vakken, die verdeeld zijn over de drie opleidingsjaren, komt dit aspect aan bod maar door de verspreiding ervan wordt het voor de studenten moeilijker om de verstaalslag te maken naar de praktijk. Deze vorming zou de studenten dus moeten helpen om meer kennis te verwerven rond het onderwerp. Bovendien zou deze kennis ook praktischer moeten zijn en de louter theoretische kaders moeten overstijgen.

Door dit gegeven werd het belangrijk om deze bestaande kennis aan nieuwe kennis te koppelen. Dit werd gerealiseerd door middel van een vorming. Bij deze vorming werden de studenten ingelicht over het effect dat de leerkracht heeft op het gedrag van leerlingen en mogelijke concrete acties die gehanteerd kunnen worden op een speelplaats. Hoewel een vorming geen nieuw gegeven is in een lerarenopleiding, zorgde de bundeling van theoretische kaders en nieuwe kennis ervoor dat de studenten de vorming als nuttig ervaarden. Uit de bevraging die de studenten na de vorming moesten invullen, bleek dat ze de informatie interessant vonden en de afwisseling met interactie konden appreciëren.

De vorming was snel volzet, ook gedeeltelijk omdat ze door Corona slechts voor een beperkte groep studenten kon doorgaan. De vlotte voortgang van de inschrijvingen en de positieve reacties kunnen een argument zijn om te stellen dat moeilijk gedrag een interessant onderwerp is maar ook nog steeds aanvoelt als onbekend terrein. Daarnaast bleek ook uit de bevraging bij alle studenten dat ze zelf het curriculum zouden aanvullen met extra lessen die zowel theorie als concrete voorbeelden van moeilijk gedrag aankaarten. Dit kan aangegeven dat de vorming toch een innovatief gegeven is voor de studenten in de opleiding.

Hieruit concludeer ik dat, omwille van de groei die ik zelf meegemaakt heb dit jaar, het interessant kan zijn voor de opleiding om enkele inhouden te voorzien in het basispakket van de studenten en het niet enkel aan te bieden aan de studenten die opteren voor de keuzemodule 'leerzorg en -begeleiding in het lager onderwijs'.

Uiteraard is het niet mogelijk om alle inhouden aan te kaarten in het basispakket van de studenten, maar toch is het van belang dat leerkrachten in wording leren over welk effect zij kunnen hebben op kinderen in hun klas. Best zouden aspecten zoals de attributie van leerkrachten, de manier van instructies geven en waarnemen meegegeven kunnen worden aan alle studenten.

Deze aspecten kunnen van belang zijn omdat uit onderzoek blijkt dat in het eerste jaar na het afstuderen maar liefst 23% van de leerkrachten stopt en dit na vijf jaar oploopt tot 31% van de leerkrachten. (Redactie, 2020) Wij zullen als studenten van de lerarenopleiding in het werkveld terecht komen als beginnende leerkrachten. Hierdoor is het van belang om sterk in onze schoenen te staan en over kennis te bezitten omtrent moeilijk gedrag. Door de studenten alvast voor te bereiden door middel van concrete voorbeelden en gebundelde theoretische kaders, zullen zij gewapend zijn om in het werkveld terecht te komen en daar ook te blijven. In het werkveld hebben ze dus ook nood aan leerkrachten die sterk in hun schoenen staan.

Bovendien is moeilijk gedrag in de klas een groeiend probleem, waarbij ook al meer ervaren leerkrachten aangeven dat ze het een uitdaging vinden. (Redactie, 2020) Dit toont aan dat het probleem blijft evolueren, waardoor ook leerkrachten in wording baat hebben bij leren over dit onderwerp. Daarom zou het een mogelijkheid kunnen zijn om een vervolgonderzoek uit te voeren. Dit kan bijvoorbeeld gaan over de groeiende problematiek in de scholen of de attributie van de leerkrachten.

6 Reflectie

Door het maken van deze bachelorproef werd het begrip ‘cyclisch proces’ heel duidelijk. Gedurende mijn onderzoek ben ik meermaals terug moeten gaan om aanpassingen te doen en ook het afbakenen van het onderwerp bleek een hele uitdaging te zijn. Eens dat dit onderzoek echter afgebakend was, ging het als een sneltrein vooruit. De verschillende fasen van de onderzoekscyclus werden doorlopen en ik heb in co-creatie kunnen samenwerken met verschillende partners.

Het feit dat ik in samenspraak met basisschool ‘De Ster’, Katelijne Van Lommel en hogeschool PXL een onderzoek heb kunnen uitvoeren, zorgde ervoor dat mijn eigen pedagogische bril constant werd bijgestuurd. Ook was dit onderzoek nog interessanter om uit te voeren omdat basisschool ‘De Ster’ haar eigen traject aan het afleggen was omtrent het omgaan met moeilijk gedrag.

Ondanks de grote interesse voor het onderwerp, verliep het onderdeel ‘oriënteren’ stroef omdat ik vertrokken was vanuit een eigen ervaring, maar deze moest kunnen onderbouwen door ervaringen van anderen. Uiteindelijk bleek net dit fascinerend te zijn. Door de bevraging kreeg ik het gevoel dat ik niet alleen was in mijn ervaring en mijn onderzoek wel degelijk een verschil kon maken. De bevraging bevestigde ook dat mijn probleem een gedragen probleem was onder de studenten die actieve stage lopen.

Naast de fase van de oriëntering, ging het verzamelen van informatie en het maken van het ontwerp wel vlot. Dit heeft mij sterker gemaakt als onderzoeker. Het verbreedde mijn blik in het kijken naar verschillende mogelijkheden en ik ben ook merkkelijk kritischer geworden tijdens de zoektocht naar diverse soorten bronnen. Deze verschillende bronnen, zijnde een literatuurstudie, de kennis van experts zoals Katelijne Van Lommel en de uitgevoerde observaties hebben ervoor gezorgd dat ik meer ervaringen heb opgedaan met moeilijk gedrag in scholen.

Echter indien ik dit onderzoek opnieuw zou kunnen doen, zou ik de vorming meerdere keren geven of werken met een grotere groep studenten. Wanneer er meer aanwezigen zijn, kan er nog meer ingespeeld worden op de mening van de studenten. Vervolgens zou ik ook nog meer concrete voorbeelden toevoegen en alternatieven geven wanneer bijvoorbeeld de nadelen van beloningssystemen aangekaart worden.

Hoewel ik enkele aanpassingen zou doen, ben ik wel gegroeid in de verschillende rollen die een leerkracht heeft, naast die van onderzoeker. Zo ben ik gedurende dit onderzoek gegroeid als ondernemer toen ik observaties ben moeten gaan uitvoeren en toen ik mijn vorming moest maken. Hierbij moest ik nauw contact houden met mijn externe partner en promotor om ervoor te zorgen dat het kwalitatief bleef, waardoor ik ook als communicator gegroeid ben.

Daarnaast heb ik ook een persoonlijke groei meegemaakt tijdens het uitvoeren van deze bachelorproef. Ik had bewust gekozen voor een onderwerp waar ik zelf over gestruikeld was tijdens de opleiding. Hierdoor ben ik als inhoudelijk expert gegroeid tijdens de fase waarin ik alle informatie heb verzameld. Door deze theorie heb ik mijn persoonlijk referentiekader kunnen aanpassen en ben ik in mijn opvoedende houding tegenover leerlingen met een moeilijke achtergrond gegroeid.

Deze rol van opvoeder is ook één van de rollen waar ik gedurende het maken van deze bachelorproef het meeste in gegroeid ben. Ik heb geleerd over het belang van de relatie die de leerkracht opbouwt met zijn leerlingen en hoe elke leerling onvoorwaardelijke liefde verdient. Elke leerling heeft recht op zijn plaats in jouw klas. Tijdens mijn onderzoek heb ik ook les gegeven in basisschool 'De Ster' en was ik mij meer bewust van mijn houding en manier van kijken waardoor ik op een korte periode een band kon creëren met deze leerlingen. Dit zal mij dus mijn hele carrière bij blijven.

Gedurende het onderzoek ben ik zelf ook een paar keer omver geblazen geweest door enkele ondervindingen, zoals de resultaten van de interne en externe attributie. Dankzij een verruimd inzicht in deze theorie, ben ik naar mijn eigen handelen in het schoolgebeuren gaan kijken en heb ik mezelf in het verleden ook betrappt op externe attributie. Deze realisaties hebben er toe bijgedragen om meer naar mijn eigen handelen te kijken in plaats van naar de leerlingen.

Ik heb gemerkt dat ik door mijn onderzoek zeer sterk gegroeid ben in mijn kennis over moeilijk hanteerbaar gedrag en ik zal deze kennis naar mijn eigen praktijk meedragen. Door het maken van de vorming hoop ik dat ik de aanwezige studenten heb kunnen laten groeien in hun eigen denken. Ook was het merkbaar dat er een discussie op gang is gekomen in de lerarenopleiding omtrent moeilijk gedrag in de praktijk, waardoor ik hoop een verschil te kunnen maken voor de studenten die zullen kiezen voor het beroep van leerkracht.

Tenslotte ben ik ervan overtuigd dat de studenten van het tweede jaar er iets aan zullen hebben om meer bij te leren over gedragsproblemen zowel op de speelplaats als in de klas. Hierdoor zullen ze zichzelf zekerder voelen en het beroep nog liever doen. Net zoals ik veel geleerd heb, hoop ik dat ook zij deze kennis mee zullen kunnen nemen in hun verdere carrière.

Bibliografie

- Brophy, J. (2003). *Teaching Problem Students*. New York, United States: Guilford Publications.
- Colvin, G. (2004). *Managing the Cycle of Acting-Out Behavior in the Classroom*. Eugene, Oregon: Behavior Associates.
- Graziano, P. A., Reavis, R. D., Keane, S. P., & Calkins, S. D. (2007). The role of emotion regulation in children's early academic success. *Journal of School Psychology, 45*(1), 3–19. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.09.002>
- Gedragsproblemen in de klas. (2021, 7 april). *Hechtingsproblemen*. Geraadpleegd van <https://gedragsproblemenindeklas.nl/gedrags-en-ontwikkelingsstoornissen/hechtingsproblemen/>
- Gunster, B. (2011). *Omdenken*. Nederland: LeV.
- Heider, F. & American Psychological Association. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. Hoboken, NJ, Verenigde Staten: Wiley.
- Horeweg, A. (2015). *Gedragsproblemen in de klas in het basisonderwijs* (1ste editie). Tielt, België: Lannoo.
- Horeweg, A. (2020). *Voorkom lastig gedrag* (1ste ed.). Huizen, Nederland: Pica.
- Kenniscentrum. (Z.D). Geraadpleegd van <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/gedragsanalyse-volgens-abc>
- Kenniscentrum. (Z.D). Geraadpleegd van <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/onderschat-jullie-relatie-niet>
- Lange, M. de, W. Matthys, D. de Veld, N. Foolen, A. Addink, A. Menting en I. Bastiaanssen (2018), ['Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming'](#). Utrecht, Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk/Nederlands Instituut van Psychologen/Nederlandse vereniging van pedagogen en onderwijskundigen.
- Psycho goed. (Z.D). Geraadpleegd van <https://www.psychogoed.nl/>
- Redactie. (2020, 16 november). *Ervaren leerkrachten in het basisonderwijs sinds 2010 meer lastig en ongewenst gedrag van leerlingen?* Geraadpleegd op 3 juni 2021, van <https://wij-leren.nl/toename-ongewenst-gedrag-lln-tweeduizendtien.php>
- Redactie. (2020, 8 december). *Om welke redenen stoppen leraren voortgezet onderwijs binnen vijf jaar?* Geraadpleegd op 2 juni 2021, van <https://wij-leren.nl/redenen-stoppen-leraren-vo-binnen-vijf-jaar.php>
- Rosenthal, R., & Babad, E. Y. (1985). Pygmalion in the gymnasium. *Educational leadership, 36*–39.

Struyven, K. T., Baeten, M. B., Kyndt, E. K., & Sierens, E. S. (2009). *Groot worden*. Tielt, België: Lannoo.

Van der Ploeg. (2007). *Meervoudig risicomodel* [model]. Geraadpleegd van <https://diversiteitinactie.be/sites/default/files/Meervoudig%20risicomodel.pdf>

Van Lommel, K. (2020, oktober). *Moeilijk hanteerbaar gedrag op school*. Vorming gepresenteerd bij Pedagogische studiedag basisschool 'De Ster', Runkst, België.

Van Lommel, K. (2021, januari). *Moeilijk gedrag op de speelplaats*. Vorming gepresenteerd bij vergadering, Runkst, België.

Van Lommel, K. (2021). *Sprekende harten, strijdende zwaarden* (1ste ed.). n.b., België: Pelckmans uitgevers – KCC.

Wolf, K., & Beukering, T. (2009). *Gedragsproblemen in scholen* (1ste ed.). Leuven, België: Acco.

Bijlagen

De vragen van de enquête

1. Bent u student of werkende leerkracht? *

- Student LLO1
- Student LLO2
- Student LLO3
- Trajectstudent: combinatie LLO1-LLO2
- Trajectstudent: combinatie LLO2-LLO3
- Werkende leerkracht

2. Indien u werkende leerkracht bent, hoeveel jaar geleden bent u afgestudeerd aan de lerarenopleiding Lager Onderwijs van de hogeschool PXL? *

- 1 jaar geleden
- 2 jaar geleden
- 3 jaar geleden
- 4 jaar geleden
- 5 jaar geleden
- Langer dan 5 jaar geleden
- Niet van toepassing

3. Ik heb in LLO3 gekozen voor de keuzemodule 'Leerzorg en -begeleiding in het lager onderwijs': *

- Ja
- Nee
- Ik ben een student van LLO1 of LLO2

4. Ik heb ervaring met leerlingen die herhaaldelijk het volgende gedrag stellen in de klas of tijdens stage: (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Ongepast of onbeleefd taalgebruik
- In discussie treden met de leerkracht
- Weigeren een opdracht uit te voeren
- Uittestend of uitdagend gedrag
- Zich niet aan de regels houden
- Niet in orde zijn met taken, huiswerk...
- Conflicten hebben met andere leerlingen
- Andere leerlingen aanzetten tot storend gedrag
- Andere leerlingen pesten
- Woede-uitbarstingen krijgen
- Verbaal agressief zijn
- Fysiek agressief zijn naar materiaal
- Fysiek agressief zijn naar andere mensen of kinderen
- Materialen wegnemen of stelen
- Liegen
- Geen van de bovenstaande opties
-

5. Ik hanteer de volgende pedagogische interventies bij dit soort gedrag: (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Verbaal begrenzen
- negeren
- Eenmalig straffen
- Een beloningssysteem installeren
- Een strafsysteem installeren
- Een gedragskaart of volgkaart opstarten
- De leerling tijdelijk verwijderen uit de klas
- De leerling zijn speeltijd afnemen
- Een gesprek ter correctie van het gedrag
- Een gesprek om uit te zoeken waarom het gedrag plaatsvindt
- Een gesprek om oplossingen te vinden voor het gedrag
- De leerling naar de directie sturen
- De leerling naar de zorgcoördinator laten gaan
- Vragen om een verontschuldiging
- Ouders contacteren
- De leerling nauwkeuriger observeren
- Andere leerlingen vragen de leerling te helpen
- Geen van de bovenstaande opties
-

6. Dit gedrag bleef NA de interventie nog bestaan: (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Ongepast taalgebruik of onbeleefd taalgebruik
- In discussie treden met de leerkracht
- Weigeren een opdracht uit te voeren
- Niet stoppen met een bepaald gedrag
- De les storen
- Niet in orde zijn met taken, huiswerk...
- Zich niet aan de regels houden
- In conflict gaan met andere leerlingen
- Andere leerlingen pijn doen
- Andere leerlingen aanzetten tot storend gedrag
- Andere leerlingen pesten
- Woede-uitbarstingen krijgen
- Verbaal agressief zijn
- Fysiek agressief zijn naar materiaal
- Fysiek agressief zijn naar andere mensen of kinderen
- Materialen wegnemen of stelen
- Liegen
- Geen van de bovenstaande opties
-

7. Rangschik het gedrag van 1 tot 7 waarbij voor jou het meest storende gedrag op de eerste plaats staat en het minst storende gedrag op de laatste plaats staat. *

In discussie treden

Verbaal agressief gedrag

Niet in orde zijn met taken

Woede-uitbarstingen

Fysiek agressief gedrag naar materialen of personen

Uitdagend gedrag

Zich niet aan de regels of afspraken houden

8. Ik heb het meeste van mijn informatie rond het omgaan met gedragsproblemen gehaald uit: (meerdere antwoorden mogelijk) *

- De opleidingsonderdelen
- De stage van de lerarenopleiding
- Het lerarenteam met wie ik samenwerk
- De leerlingenbegeleider of zorgcoördinator
- Webinars en vormingen
- Eigen opzoekwerk
-

9. Ik heb in mijn opleiding Lager Onderwijs aan de hogeschool PXL informatie gekregen rond: (meerdere antwoorden mogelijk) *

- Klasmanagement
- Hoe omgaan met gedragsproblemen
- Kinderen met een extra zorgvraag
- Positieve Psychologie
- Verschillende soorten zorggroepen
- Beloningssystemen
- Strafsystemen
- De nieuwe autoriteit
- Preventief handelen
-

10. Als u zelf het curriculum van de lerarenopleiding aan de hogeschool PXL zou mogen uitbreiden over het omgaan met leerlingen die gedragsproblemen stellen, wat zou u er dan aan toevoegen? *

Voer uw antwoord in

11. Welke adviezen in verband met storend gedrag zou u formuleren aan de studenten lager onderwijs van de Hogeschool PXL? *

Voer uw antwoord in

Het lege observatieschema

	Leerling 1	Leerling 2	Leerling 3	Leerling 4
<p>Aandacht/concentratie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kan de leerling zijn aandacht bij het spel of bij een gesprek houden? - Lukt dit vooral bij dingen die de leerling interesseren of ook wanneer dit minder het geval is? - Kan de leerling luisteren naar de volledige uitleg van de leerkracht zonder afgeleid te worden of weg te wandelen? 				
<p>Communicatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op welke manier reageert de leerling op conflict? - Op welke manier reageert de leerling tegen de leerkracht? - Welk non-verbaal gedrag vertoont de leerling in conflict? - Hoe reageert de leerling verbaal? - Herhalen conflicten zich regelmatig of leert de leerling hieruit: verandert zijn gedrag en zijn interactie? 				

<p>Spelgedrag:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Komt de leerling tot spelen tijdens de speeltijd? Zo niet, wat doet de leerling dan wel tijdens de speeltijd? - Welke keuze van spel neemt de leerling? - Wisselt de leerling van spelvormen of kiest hij telkens dezelfde spelvorm? - Kan de leerling zich aan de regels houden tijdens het spel? - Speelt de leerling samen met anderen? Is er sprake van evenwichtige wederkerigheid of neemt hij leiderschap? Speelt hij eerder op zichzelf? 				
<p>Prikkelverwerking:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vertoont de leerling ander gedrag op het einde van de speeltijd door een teveel aan prikkel? (bv. drukker, luider, wilder) 				

Affiche vorming

**GEDRAGSPROBLEMEN
OP DE SPEELPLAATS**

**OOIT PROBLEMEN GEHAD MET MOEILIK GEDRAG
TIJDENS JE STAGE?**

**VORMING
19 MEI VAN 16:00 TOT 18:00**

**IN DEZE VORMING BESPREKEN WE MOEILIK
HANTEERBAAR GEDRAG OP DE SPEELPLAATS. HIERBIJ
BEKIJKEN WE ZOWEL CONCRETE SITUATIES ALS DE
THEORETISCHE KANT OM JOU ALS STUDENT MEER INZICHT
TE BIEDEN IN HET OMGAAN MET GEDRAGSPROBLEMEN.**

HOPELIJK BEN JE ERBIJ!

ANSE MAES

PowerPoint vorming

1

2

DE CONTEXT VAN DE STAGE

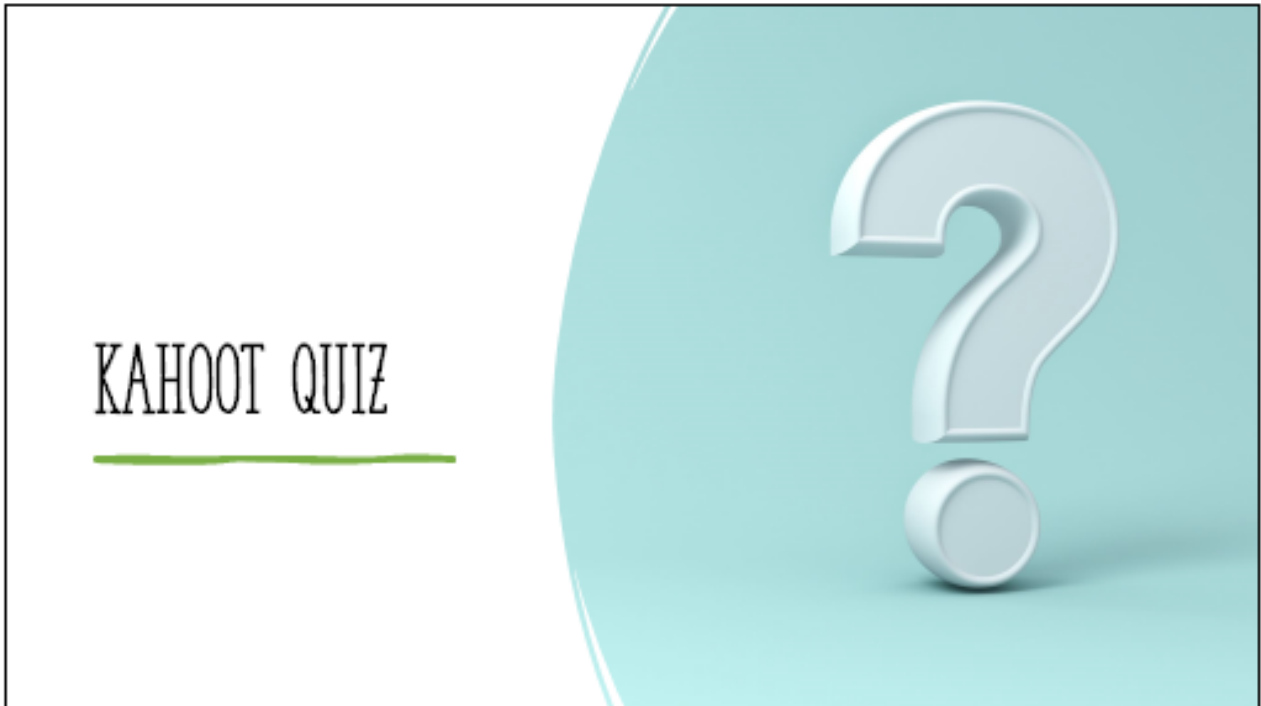
- Multiculturele school
- 5de leerjaar – 21 leerlingen
- Dagelijkse opmerkingen en tegenstribbelingen
- De speelplaats

3

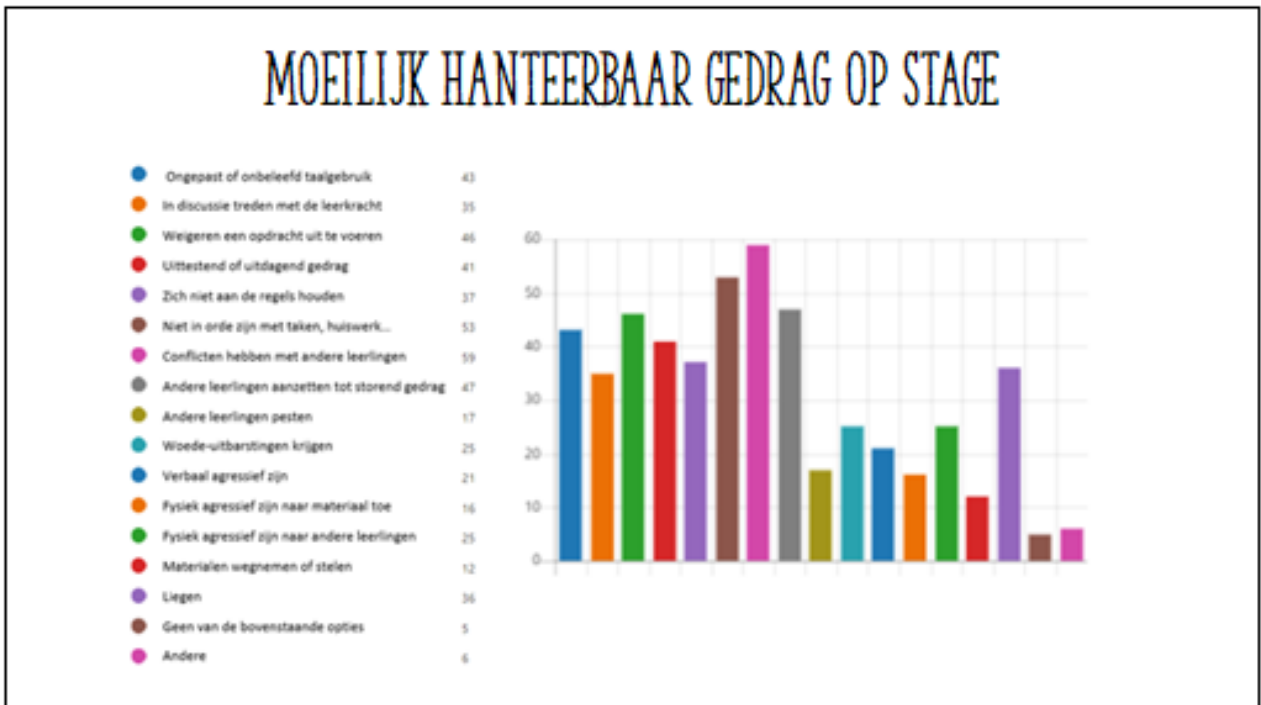

HEBBEN JULLIE ZELF ERVARINGEN MET
MOEILIK HANTEERBAAR GEDRAG OP STAGE?

4

5

6

TYPES STOREND GEDRAG

- Dwars en opstandig gedrag
- Prikkelbaar en driftig gedrag
- Anderen ergeren
- Antisociaal gedrag
- Agressief gedrag

→ Externaliserend gedrag

(Lange, 2018)

7

DE OBSERVATIES

8

9

10

HET EFFECT VAN DE LEERKRACHT

11

DE LEERKRACHT MAAKT HET VERSCHIL

Interne attributie

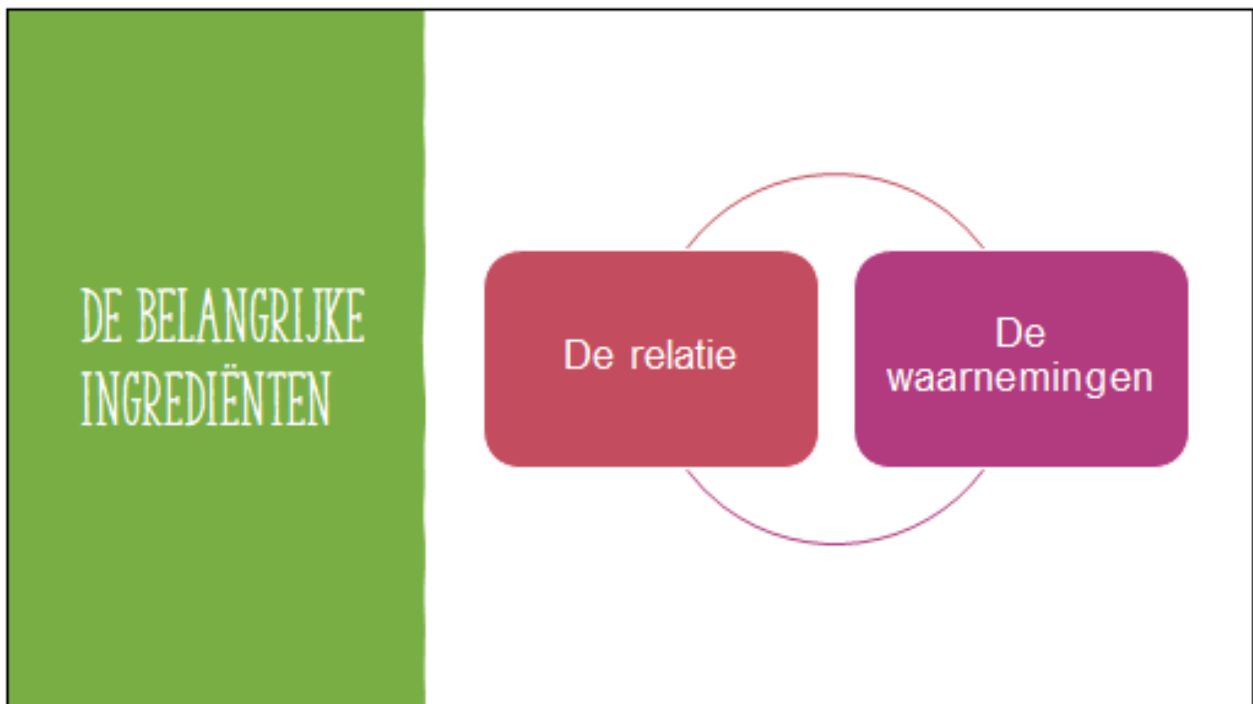
Lars toont nogal druk gedrag.
Ik moet eens bekijken hoe ik
mijn handelen kan aanpassen
om Lars zich beter te laten
voelen.

Externe attributie

Lars toont nogal druk gedrag.
Hij moet maar beter zijn best
doen om stil te zitten en rustig
te blijven.

(Heider, 1958)

12

13

WAAR EEN OORDEEL BEGINT,
EINDIGT HET WAARNEMEN

- JA, MAAR? OMDENKEN (GUNSTER, 2011)

14

CASUS

'Zullen we in de pauze Loek gaan plagen?' zegt Latisha. 'Als we heel de tijd roepen "je moeder" dan wordt ie tomatig!' Ze ligt zelf helemaal in een deuk bij het idee. 'Jaaaa!!', giert Sandra, 'hij wordt rood en knalt uit elkaar. Misschien gaat ie wel weer om zich heen slaan.'

In de pauze wordt het plannetje uitgevoerd. Loek knalt inderdaad van kwaadheid uit elkaar, zoals de meiden dat noemen. Hij wordt inderdaad 'tomatig'. En inderdaad slaat Loek om zich heen. Met als gevolg dat de leerkracht hem boos bij het hek zet om af te koelen.

- Voorkom lastig gedrag, Anton horeweg (2020)

15

HET WAARNEMEN

- De pedagogische bril
- Waarnemen ➕ Goedkeuren
- Het ABC-schema
- De emotionele rugzak

A	B	C
Wat is de situatie?	Welk gedrag zie je?	Wat is gevolg van het gedrag?

(kenniscentrum, Z.D)

16

EEN CASUS MET HET ABC-SCHEMA

Tijdens de middagspeeltijd voelt Tim zich niet zo goed omdat hij tijdens de les opmerkingen had gekregen van de leerkracht. Een paar jongens van zijn klas gaan naar Tim en confronteren hem met de opmerkingen. Tim wordt boos en begint de jongens uit te schelden en rond zich te slaan. De leerkracht ziet dit en zet Tim 5 minuten tegen de muur.

A	B	C
Wat is de situatie?	Welk gedrag zie je?	Wat is gevolg van het gedrag?
Tim had tijdens de les opmerkingen gekregen. Een paar jongens van de klas geven meer opmerkingen.	Tim die scheldt en rond zich slaat.	Tim wordt 5 minuten tegen de muur gezet.

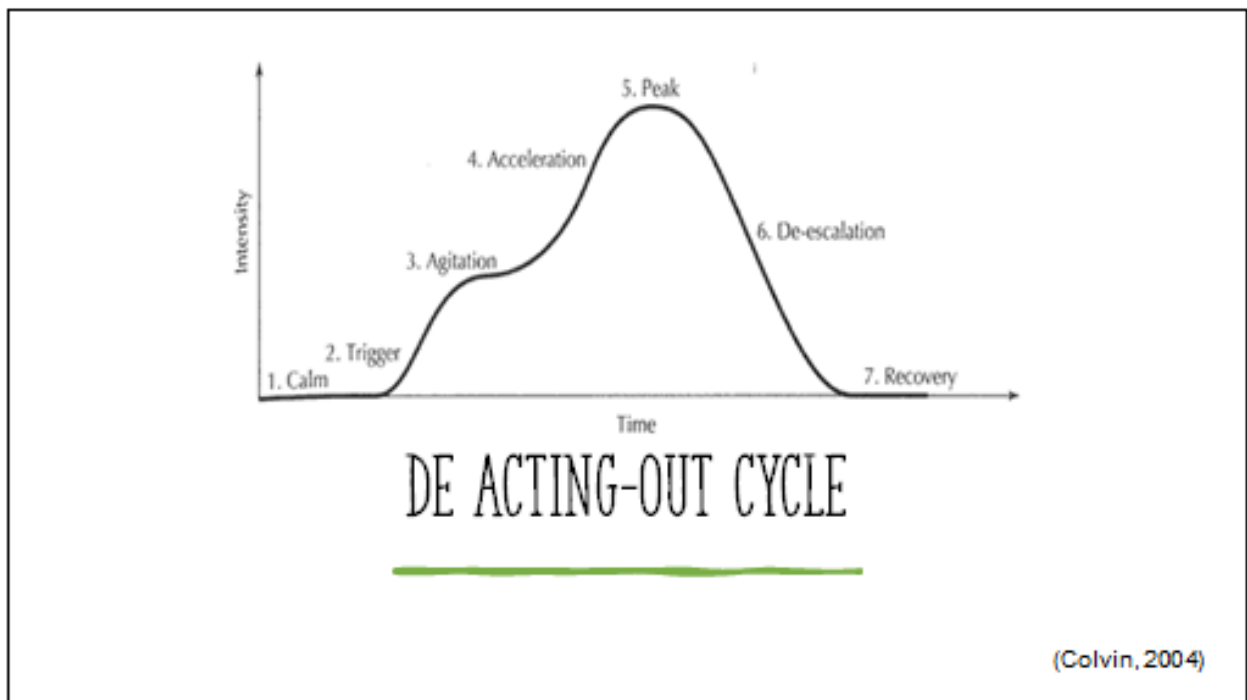
17

SENSITIEF EN RESPONSIEF

- Bewust zijn over gevoelens en behoeftes
- verplaatsen in het kind
- Gedrag niet per se goedkeuren
- Jouw reactie is niet altijd de gewilde reactie

(Van Lommel, 2020; Horeweg 2020)

18

19

ZIJ DIE HET MOEILIJKST ZIJN OM VAN TE HOUDEN,
HEBBEN ONZE LIEFDE HET HARDST NODIG

- SOCRATES

20

HECHTINGSPROBLEMATIEK

- Enkele gedragingen van een problematische hechting zijn:
  - druk en chaotisch gedrag
  - agressief gedrag
  - Uittestend gedrag
  - aangeleerd gedrag
  - 'twee gezichten'
  - aanhankelijk gedrag
  - teruggetrokken gedrag
  - 'schijnbaar normaal' gedrag

(gedragsproblemen in de klas, 2021)

21

HECHTINGSPROBLEMATIEK: WAT ZIT ACHTER DIT GEDRAG?

- Niet vanuit opzet
- Gekwetstheid
- Zoektocht naar veiligheid
- Jouw manier van kijken

(Van Lommel, 2020)

22

DE RELATIE

- Beïnvloed door het handelen van de leerkracht
→ Het rolmodel

1. "Ben je nu helemaal gek geworden?! Anderen slaan en zo roepen dat doen we nu toch niet!" brult de leerkracht.'
2. "Jongens, als we ruzie hebben dan gaan we niet schelden of schreeuwen. We praten de ruzie uit en blijven rustig." zegt de leerkracht.'

(Horeweg, 2020)

23

DE RELATIE - REAGEREN

De positieve controle

Ik wil dat je nu goed in de rij gaat staan, zodat we terug naar de klas kunnen gaan. Je weet dat je daarvoor op je stip staat in stilte.

De negatieve controle

Ik wil niet dat je de hele tijd van stip gaat en met anderen babbelt. Ga nu op je stip staan in stilte.

(Horeweg, 2020)

24

LEERKRACHTEN MET ANDERE GRENZEN

Leerkracht: 1

“Man dat kind (Safira) komt altijd schreeuwend de klas binnen.
Gek word ik ervan!”

Leerkracht 2:

“Safira komt altijd vrolijk de klas binnen. Ze schreeuwt af en toe,
maar als ik dan haar naam even duidelijk zeg en haar eens
aankijk, slaat ze snel haar hand voor haar mond en is ze stil.”

(Horeweg, 2020)

25

EEN GOEDE RELATIE

- Correcties aanvaarden
- Band van vertrouwen
- Onvoorwaardelijke liefde

26

PREVENTIE OP DE SPEELPLAATS

27

CASUS

De leerlingen van het zesde leerjaar hangen vaak rond op de speelplaats en verschuilen zich voor de leerkrachten die toezicht houden. De leerlingen kiezen voor gevechtsspelletjes die regelmatig uitdraaien op echte vechtpartijen.

- Waarom zou dit gedrag voor komen?
- Wat zou de school kunnen doen?

28

DE ANTICIPATIE OP GEDRAGSPROBLEMEN

- 4 groepen kinderen:
  - Kinderen die in groepjes bij elkaar staan
  - Kinderen die niets te doen hebben
  - Kinderen die niet weten waar ze aan toe zijn
  - Kinderen die 'niets kunnen'

(Brophy, 2003)

29

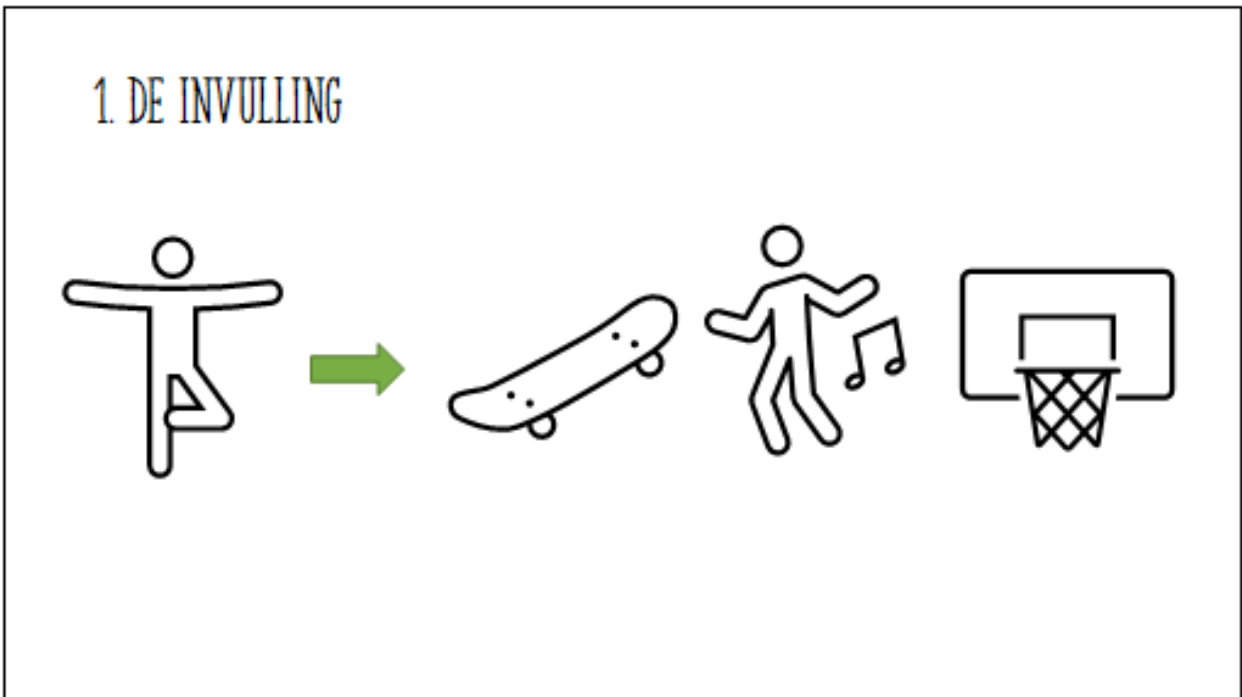
MOGELIJKE ACTIES

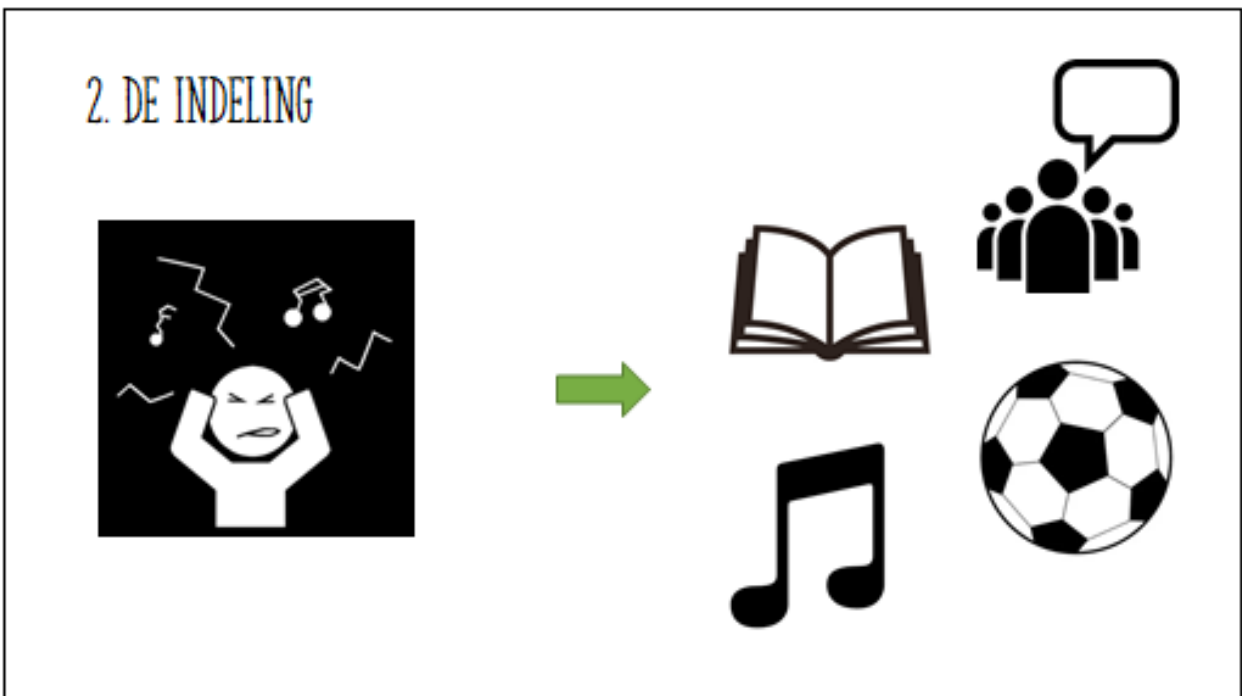

(Van Lommel, 2020)

30

31

32

3. DUIDELIJKHEID

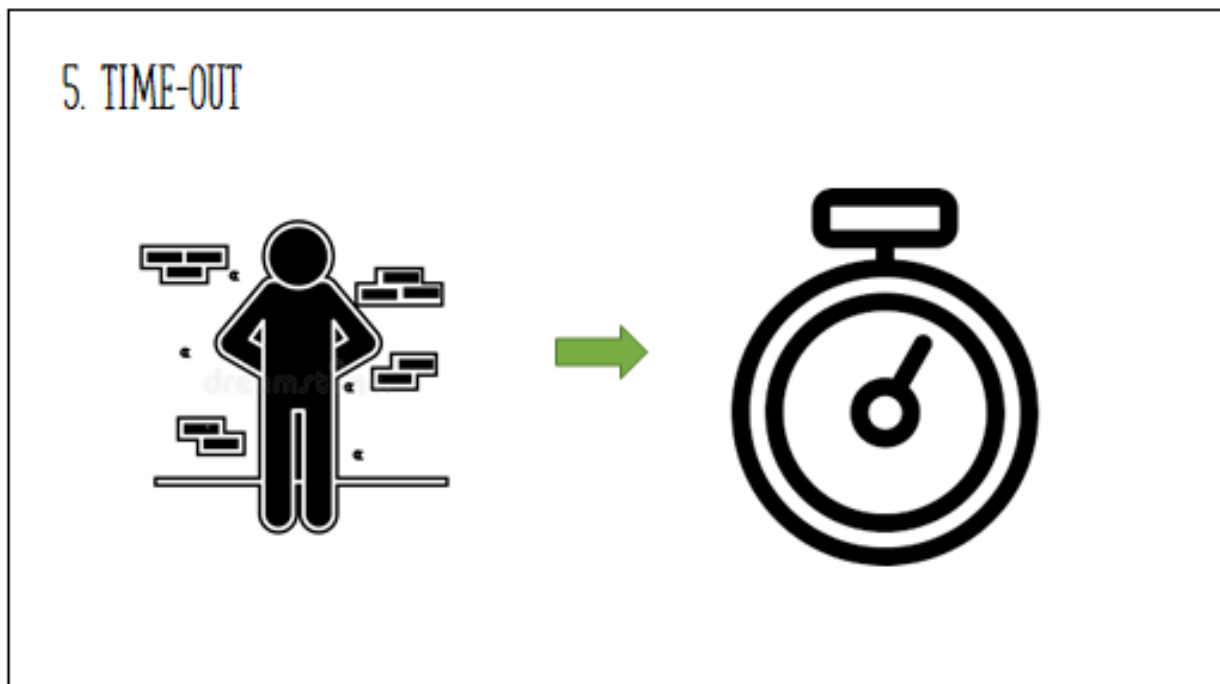

33

4. DE BEGELEIDING

34

35

ACTIES IN DE BASISCHOOL VAN MIJN BAP

- De indeling
- Nieuwe regels
- Installatie van een vlaggen-systeem
- Speelgoedboxen
- Geleide sportactiviteiten voor het 5de leerjaar

36

"KINDEREN WETEN HEEL GOED WAT VOOR LEERKRACHT
ZE WILLEN. HIJ MOET BETROUWBAAR ZIJN, NIET SNEL
BOOS WORDEN, MAAR WEL DUIDELIJKE REGELS HEBBEN
EN GOED KUNNEN UITLEGGEN."

- ANTON HOREWEG

37

WAT KAN IK MEENEMEN
NAAR DE KLAS?

38

39

40

BRONNEN

- Brophy, J. (2003). *Teaching Problem Students*. New York, United States: Guilford Publications.
- Colvin, G. (2004). *Managing the Cycle of Acting-Out Behavior In the Classroom*. Eugene, Oregon: Behavior Associates.
- Gunster, B. (2011). *Omdenken*. Nederland: LeV.
- Horeweg, A. (2015). *Gedragsproblemen In de klas In het basisonderwijs* (1ste editie). Tiel, België: Lannoo.
- Horeweg, A. (2020). *Voorkom lastig gedrag* (1ste ed.). Huizen, Nederland: Pica.
- Kenniscentrum. (Z.D.). Geraadpleegd van <https://kenniscentrumpotential.be/kenniscentrum/detail/gedragsanalyses-volgens-abc>
- Van Lommel, K. (2020, oktober). *Moelijk hanteerbaar gedrag op school*. Vorming gepresenteerd bij Pedagogische studiedag basisschool De Puzzel, Runkst, België.
- Van Lommel, K. (2021, januari). *Moelijk gedrag op de speelplaats*. Vorming gepresenteerd bij vergadering, Runkst, België.
- Van Lommel, K. (2021). *Sprekende harten, strijdende zwaarden* (1ste ed.). n.b., België: Pelckmans uitgevers – KCC.